

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

16de jaargang nr. 1

15 januari 1987

Ere-voorzitter : J. Tytgat, ere-notaris.

Voorzitter : G. Hebbelynck

Onder-Voorzitter : H. Collumbien

Secretaris : R. Van Geluwe, Maïssstraat 235, 9000 Gent

Penningmeester : A. Verbeke

Archief en ruïldienst : Mevr. A. Eggermont, Maïssstraat 235, 9000 Gent

Redactie-adres : Lijnmolenstraat 149, 9110 Sint-Amandsberg - Gent

Administratie : Koggestraat 14 - 9000 Gent

Postrekening : 000-105.04.73-60, Heemkundige en Historische Kring
Gent, 9000 Gent.

Lidgeld : 300 fr. per jaar. Buitenland : 400 fr. per jaar. Steunende leden :
500 fr. per jaar. Beschermden : 1000 fr. per jaar.

INHOUD

Uit de Geschiedenis van de Gentse Bruggen	2
Inventaire archéologique : De Vazen van het Pakhuis	16
Rijkswachtkazerne Groendreef	18
De Geschiedenis van de Vyt-Borluutfundatie en het Lam Gods	25
Uithangborden te Gent	30
Vraag en Antwoord	40
Orangist ? Patriot ? Republikein ? Royalist ?	
Het woelig jaar 1831 te Gent	41
Gênsche Prâot	54
Verschenen	54

Bibliotheek en wekelijkse bijeenkomsten : in het Documentatiecentrum
voor Streekgeschiedenis, Convent Engelbertus, Groot Begijnhof, huis nr.
46, Sint-Amandsberg ; elke zondag van 10 tot 12 uur (uitgenomen op feest-
dagen). Gesloten in juli en augustus. Bibliothecaresse : Mevr. A.
Eggermont

Verantwoordelijke uitgever : Hugo Collumbien, Lijnmolenstraat 149,
9110 Sint-Amandsberg - Gent.

UIT DE GESCHIEDENIS VAN DE GENTSE BRUGGEN

In dit nummer starten wij met een nieuwe reeks uiterst interessante artikels.

Ons lid, de Heer M. Laby, heeft zeer veel van zijn vrije tijd besteed aan een grondige studie van de Gentse bruggen, de verdwenen zowel als de nog bestaande.

Wij zijn er van overtuigd dat onze lezers met veel interesse kennis zullen nemen van deze uitgebreide en rijkelijk geïllustreerde studie.

INLEIDING

Gent was, en is nog steeds, een stad met veel waterlopen, grachten en kanalen en bijgevolg ook veel bruggen.

Bruggen betekenen veel voor het uitzicht van een stad, maar niet minder voor het leven in die stad. Een waterloop is een grens, een brug brengt de mensen samen en laat verkeer en communicatie toe.

Het aantal bruggen in Gent schommelde meestal rond de 80. Op het panoramisch zicht van 1534 zijn er 23 houten en 43 stenen bruggen te zien exclusief dezé van de stadspoorten. Het plan Goethals, anno 1796, vermeldt 22 houten en 48 stenen bruggen bij naam. Daarbij komen nog 18 bruggen van de stadspoorten en allerlei brugjes zonder naam. In 1857 schreef Steyaert : "De rivieren en vaarten verdelen de stad in 26 eilandjes, door 88 bruggen verbonden." Op het kadastraal plan van Gérard (1855-1859) zijn ze allemaal terug te vinden.

Tegenwoordig bezit Gent nog steeds een 80-tal bruggen, deze van de Ringvaart noch deze van de fusiegemeenten, bijgeteld. De verklaring van dit redelijk constante aantal ligt hierin : in de loop der tijden werden veel waterlopen gedempt, waardoor een 50-tal bruggen verdwenen, maar door de aanleg van nieuwe wegen en het graven van nieuwe kanalen kwamen er bijna evenveel bruggen bij.

Soorten

Er waren steeds vaste en beweegbare bruggen. De vaste waren in steen gemetseld en hadden dikwijls twee of meer bogen : Muinkbrug, St-Michielsbrug. De funderingen berustten soms op oude grafstenen afkomstig van kerken : personen van aanzien begroef men in de kerk doch na verloop van tijd moesten de grafstenen plaats maken voor andere, de oudere stenen verkocht men dan. Ook leuning en hoekstenen waren dikwijls gebruikte stenen afkomstig van gesloopte bouwwerken; dit alles om het dure en vaak soms moeilijke transport te vermijden en alzo de kostprijs der bruggen te drukken.

De meeste vaste bruggen bevonden zich op de loop van de Leie tot 1751, toen men de Coupure gegraven had verving men ze door beweegbare.

In de categorie van de beweegbare waren de wipbruggen de oudste (zie St-Baafsbrug) ze werden enkel voor kleine overspanningen gebruikt.

De draaibruggen, eerst in hout en na 1860 meestal met metalen onderstel ontstonden pas na het graven van de Coupure (1751-1753) waardoor steeds maar grotere schepen in Gent konden aanleggen.

In het begin van de 20e eeuw werden terug meer vaste, meestal verhoogde, bruggen gebouwd. Ze werden gemaakt in het nieuwe materiaal van deze tijd : het gewapend beton, enkele tientallen jaren later gevolgd door het voorgespannen beton. Nog later werd er soms ook gewerkt met prefabelementen. Door het graven van de Ringvaart om Gent, waarover uitsluitend vaste bruggen werden gelegd, verdwenen de meeste draaibruggen of worden niet meer gedraaid. Er resten slechts vier beweegbare bruggen welke nog regelmatig bediend worden : Lousbergbrug, Wondelgembrug, Meulestedebrug en Muidebrug.

Administratieve indeling

De kosten van bouw en onderhoud van al die bruggen waren ten laste van de stad tot in het jaar 1799 (uitgezonderd deze op de Leie). Toen nam de staat de last over van die bruggen welke op grote wegen lagen.

Deze situatie duurde echter niet lang, de staat schoof de last af op de provincie en de rest op de stad. Wel subsidieert de staat de bouw van nieuwe bruggen. Wanneer er grote wegen werden verplaatst, veranderden de bruggen soms van administratie (in 1902 de Nieuwbrug en de Marcellisbrug).

De huidige bruggen worden beheerd door drie verschillende diensten :

1 De Technische Dienst van Bruggen en Waterlopen : Stadsbruggen.

2 Het beheer en het bestuur der Bruggen en Wegen, onderverdeeld in

A De dienst Wegen

B De dienst van Bruggen en Waterlopen

De beide laatste diensten beheren de staatsbruggen.

Naamgeving

De namen der bruggen ontstonden op verschillende manieren en veranderden in de loop der tijden menigmaal.

De brug kreeg soms haar naam van een nabijgelegen huis : Appelbrug van het huis "Den gulden appel", het huidig museum voor sierkunst.

De naam van een klooster : Chartreuzenbrug, St-Agnetebbrug, Recolettenbrug, Predikherenbrug.

Een beroep of bedrijf uit de omgeving diende ook wel eens als voorbeeld : Huidevetterbrug, Gantoisebrug.

De naam van een bekende persoon : Lousbergsbrug, Guislainbrug, Jan Palfijnbrug, Marcellisbrug.

De naam van een heilige : St-Michiels, St-Antonius, St-Joris.

De verdwenen bruggen in alfabetische volgorde :

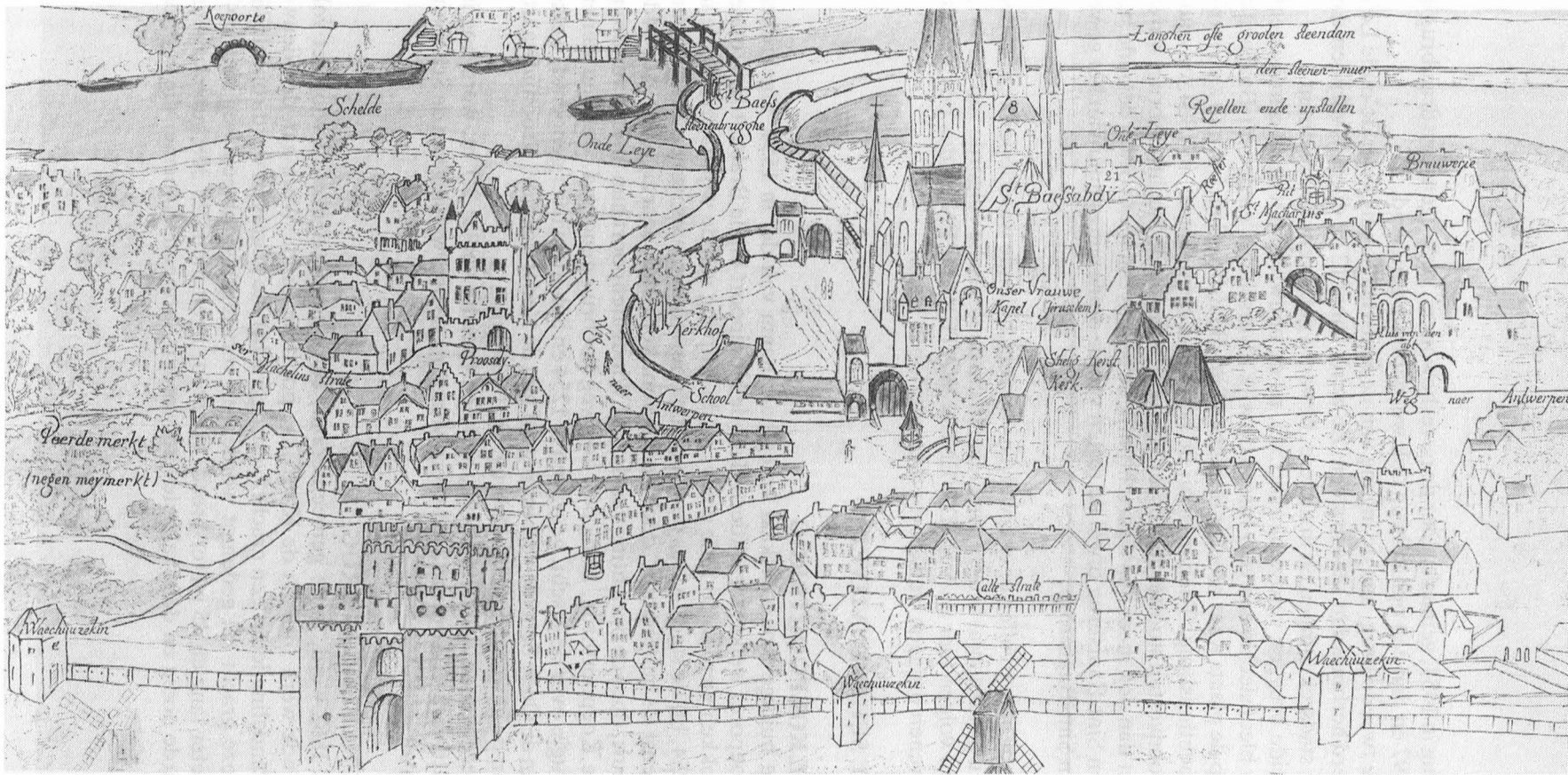
Aardewegbrug	Meerhembrug
Appelbrug	Muidebrug (oude)
St-Baafsbrug	Nieuwbrug
Baudelobbrug	Oliebrug
Berouwbrug	Oordeelbrug
Bestormbrug	Oude Scheldebrug
Chartreuzenbrug	Papenbrug
De Smetbrug	Pasbrug
Drie Gatenbrug	Platte Steegersbrug
Druifbrug	Rakelbrug
Engelbrug	Rasphuisbrug
Gantoisebrug	Rode Torenbrug
Geuzenbrug	Scheiergatbrug
Gillisbrug	Sleutelkensbrug
Godshuisbrug	Sluizekensbrug
Grendelgatbrug	Speldenbrug
Groenbrug	Tolbrug
Hamerbrug	Torenbrug
Halsbrekersbrug	Toveresbrug
Huidevetterbrug	Veirdambrug
St-Janbrug	Vijf Windgatenbrug
Kernemelkbrug	Watermolenbrug
Koepoortbrug	Wijnaardbrug
Kombrug	Wolvenbrug
Kriekerijbrug	Zatebrug
Kuiperbrug	Zeugbrug
Meersbrug	Zottepoortbrug

De bespreking van al deze bruggen is gerangschikt volgens de chronologische volgorde van het verdwijnen van de waterlopen waarover deze bruggen lagen. Sommige waterlopen echter werden opgevuld of overwelfd met stukjes en beetjes, er was soms 50 jaar tussen; voor de duidelijkheid heb ik de waterlopen bij elkaar gehouden.

ST-BAAFSBRUG

Een van de oudst bekende en vrij belangrijke brug was de St-Baafsbrug. Het waren in feite twee bruggen, welke te zien zijn op het beroemde panoramische zicht van Gent van 1534, een schilderij dat zich in het Bijlokemuseum bevindt, zie detailtekening.

De brug over de Nederschelde was, volgens M. Heins, een vaste houten

Gedeelte van panoramisch zicht van Gent anno 1534.

brug in 1454, gemaakt door de oeverbewoners, vervolgens een draaibrug in 1497 en dan een ophaalbrug ook wel wipbrug genoemd.

De tweede brug, aan de ingang van de Sint-Baafsabdij, over de oude Leie werd herbouwd in 1364 in steen. Ze werd, vanaf 1270, dikwijls vernoemd in de stadsrekeningen en in andere, bewaard gebleven, documenten.

Beide bruggen verdwenen in 1543, na de bouw van het Spanjaardkasteel. Er bleef slechts een veer tussen de wijk Overschelde en de Sint-Baafswijk. Op de plaats waar vroeger de stenen Sint-Baafsbrug lag, bevindt zich nu de Slachthuisbrug. Toen men bij de bouw van deze laatste, in 1884, op oude grondvesten stootte, zie verder - beschrijving van de Slachthuisbrug, waren het dan ook meer dan waarschijnlijk de grondvesten van ofwel de oude stenen Sint-Baafsbrug ofwel de resten van de omheiningsmuur van het gewezen Sint-Baafsdorp.

Door het opvullen of overwelven van verschillende waterlopen verdwenen een groot aantal bruggen in Gent. In chronologische volgorde van verdwijnen volgen hier de VERDWENEN WATERLOPEN en dus ook de verdwenen bruggen welke over die waterlopen lagen.

DE SCHEPENVIJVER

DE KOEPOORTBRUG

De huidige Koepoortkaai kreeg haar naam van de, in 1554, afgebroken Koepoort welke, terzelfdertijd als de Hooipoort bij de Brabantdam, opgetrokken werd in de 13de eeuw, na de inlijving van de wijk Overschelde in 1254, bij de stad. Aldus deden beide poorten in plaats van de Braampoort dienst als buitenpoort, doch slechts voor korte tijd, daar zij reeds in de 14de eeuw, door de oprichting van de Vijf Windgatenpoort hun functie verloren. De Koepoortbrug, soms ook kortweg koebrug genoemd, was een stenen brugje over de gracht, gegraven in 1254 en Schepenvijver genoemd, welke van de Oude Schelde verbinding gaf met de Neder-schelde, stroomafwaarts van de gewezen Sint-Baafsbrug, zie tekening.

Deze stenen, gewelfde brug, met een breedte van $\pm 2,7$ m, werd nog in 1810 verbreed om in 1846 te verdwijnen na de overwelving van de Schepenvijver.

SCHEYERGATBRUG

In 1862 werd, in de gemeenteraad, een plan goedgekeurd voor het volgende werk : tussen de Kortrijkse poort en Einde Were aan de Nieuwe Wandeling loopt een gracht (vestinggracht) die gegraven werd rond 1578. Deze gracht zal gedempt worden en vervangen door een weg van 1847 meter lang en 45 meter breed. Hiervoor heeft men 225.308 kubiek meter aarde nodig en deze zal geleverd worden door een aannemer die voor de

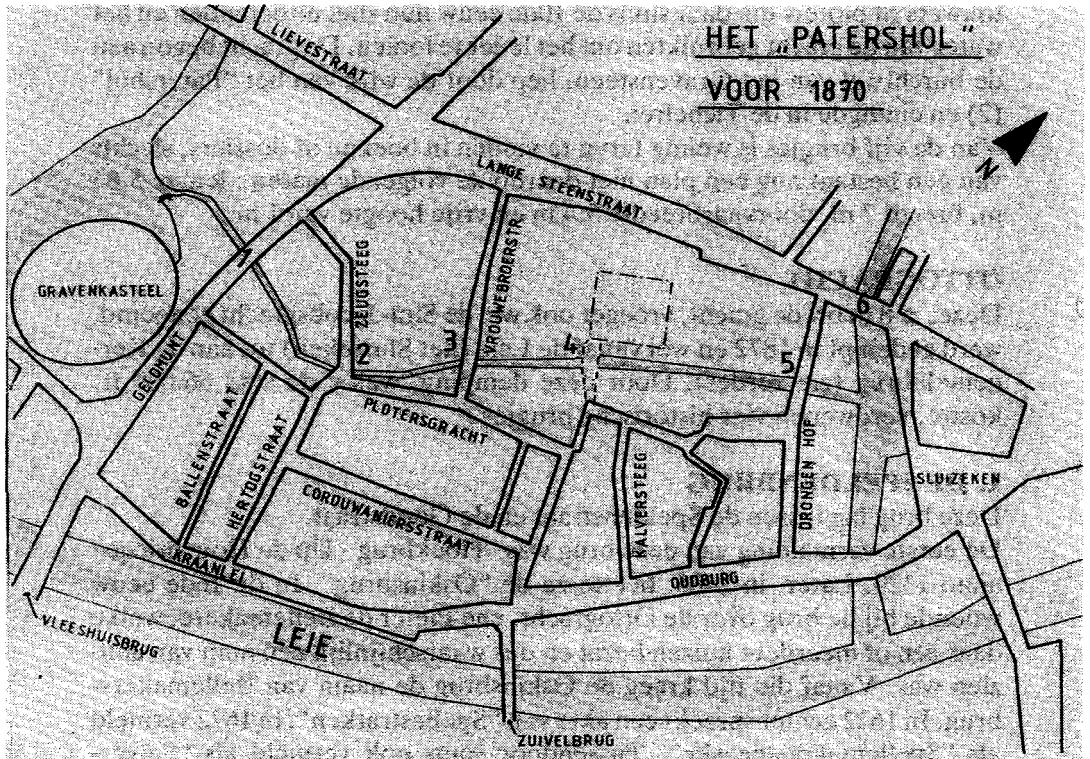
staat, verbredingswerken uitvoert aan de Brugse vaart.”

De nieuwe laan werd Godshuizenlaan genoemd, thans verdeeld in drie stukken : Einde Were, Martelaarslaan en Godshuizenlaan.

Door de demping van die gracht in 1864, verdween een brug, rechtover Ekkergerkerk gelegen en gekend onder de naam van Scheyergatbrug. De oudste vermelding van deze brug dateert van 1696 (SNG 98/8 blz. 131). Het was een vaste houten brug met een lengte van ongeveer 10 meter en vier meter breed.

In 1838 werden er plannen gemaakt om deze brug te herbouwen in steen. Het werk werd aanbesteed en toegewezen op 23 september en 15 oktober 1845 en moest klaar zijn op 31 december 1845, prijs 8.360 fr.

Uit “Duizend jaar Ekkergerm” : “Nadat in het laatste kwart van de 16de eeuw de nieuwe vestinggracht rond Ekkergerm gegraven was, werd ook deze waterweg gebruikt voor de scheepvaart. Bij de vroegere Capersaard werd in de vestingmuur een poortje gebouwd dat weldra de naam “Scheiergat” kreeg. Aansluitend lag er een klein brugje over de gracht. De veerman van Einde Were was belast met het toezicht op de poort en het brugje “om te beletten d’entree ende sortie van alle quaet volck lancxt ’t selve Scheyergat”.

Voor de eventuele uitleg van het woord "Scheiergat" verwijs ik naar het Gents Woordenboek van L. Lievevrouw-Coopman.

Scheiergat : waterpoort of sluis gelegen rechtover St-Martenskerk.

Scheier : aardewerker, die aarde vervoert; 1674, "arbeyders niet begrepen onder eenigh ambacht : hout-maeckers, bessemmaeckers, delvers, scheiers. (uit Setting Boexken G).

Scheierwagen : kruiwagen, waarmede men aarde vervoert.

De verklaring van de naam ligt voor de hand : de poort en de brug waren gemaakt om de scheiers toe te laten aarde te laten verwijderen (of te gaan halen) van uitgevoerde werken in de stad.

DE PLOTERSGRACHT

Bij het dempen van de Plotersgracht in 1870, verdwenen niet minder dan vijf stenen brugjes :

1 De Burggravenbrug, in 1796 St-Elooibrug genoemd, lag in de Geldmunt.

2 De Korte Zeugbrug, tussen de Hertogstraat en de Zeugstraat.

3 De Kuiperbrug, in de Kuiperstraat.

4 Het Patersholbrugje, rechtover de Rode Koningstraat.

5 De Veirdambrug, in de Veirdamstraat, nu Drongenhof genoemd (1).

De Plotersgracht werd vroeger Leertouwersgracht genoemd, naar de leertouwers of ploters die daar sinds de 10de eeuw hun stiel uitoefenden en het water van de gracht gebruikten om het leder te looien. De gracht begon aan de burchtwal van het Gravensteen, liep door de wijk van het "Patershol" (2) en eindigde in de Tichelrei.

Van de vijf brugjes is weinig terug te vinden in boeken of dossiers, slechts van één bestaat nog een plan met daarop de volgende maten : lengte 5,85 m, breedte 7 m, doorvaarbreedte 5,4 m en vrije hoogte van 1 m.

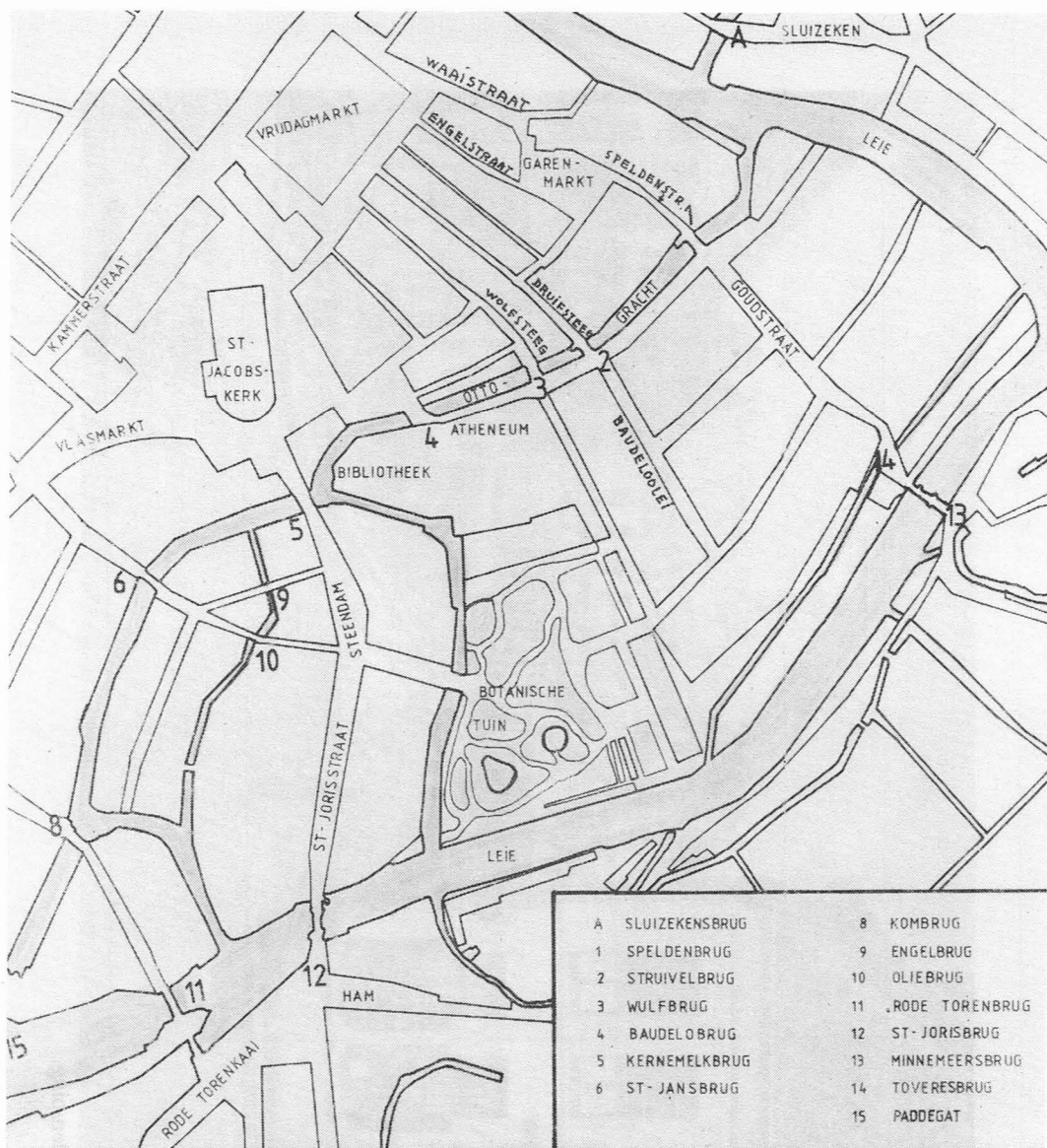
OTTOGRACHT

Deze, ± 8 m brede gracht, vroeger ook wel de Sint-Jacobsgracht genoemd, werd gedempt in 1872 en wel vanaf de Leie (het Sluizeken) tot aan de Kernemelkbrug (zie verder). Door deze demping, welke de stad 66.000 fr. kostte, verdwenen vier historische brugjes :

1. DE SPELDENBRUG

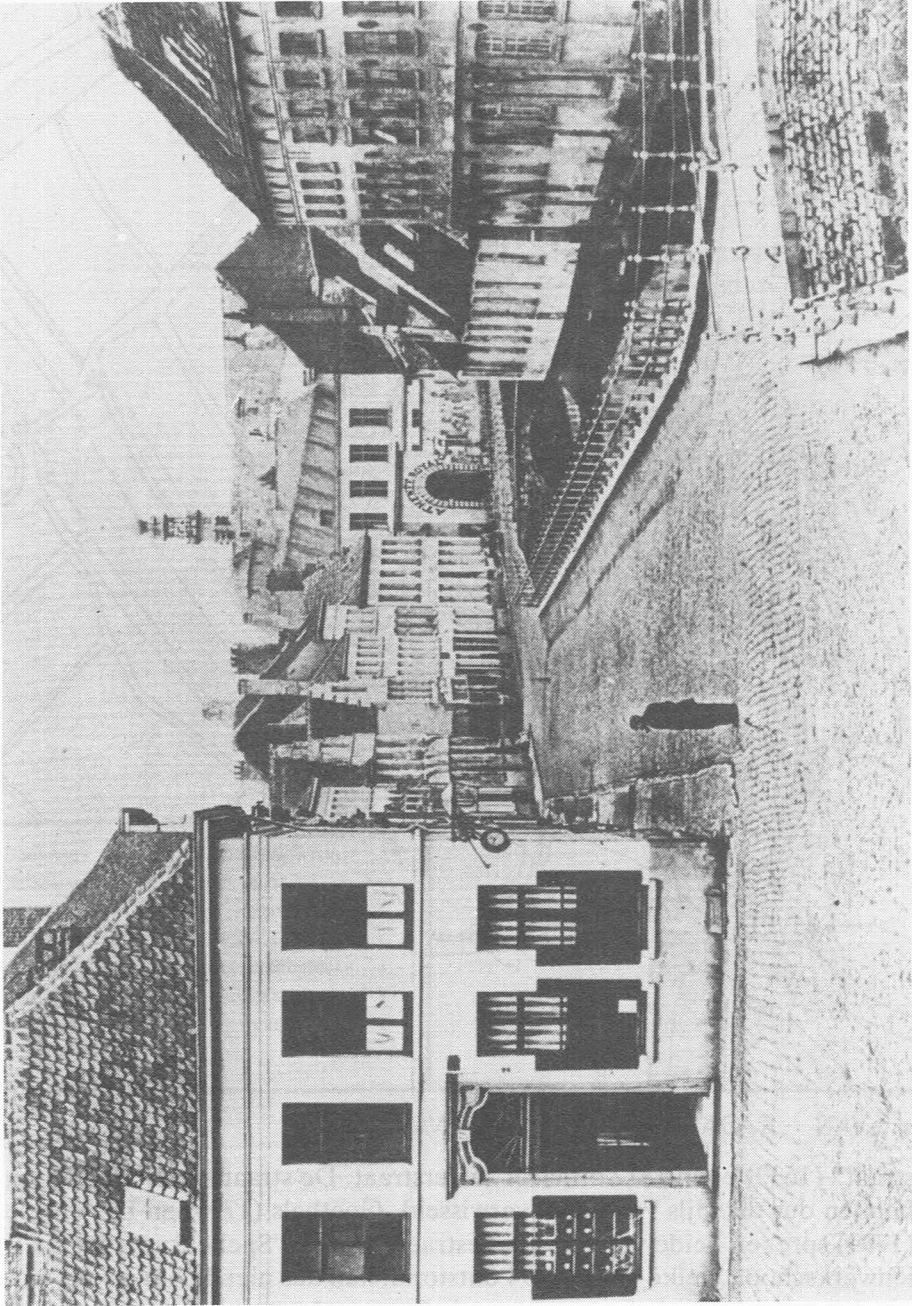
Deze brug lag tussen de Speldenstraat en de Goudstraat.

De eerste vermelding van deze brug was "Hoekbrug - Up de Houcbricqe" anno 1329. Later, in 1405, heette ze de "Oskinsbrug". In de 16de eeuw woonde bij de brug over de Ottogracht, ene Pieter de Bellemakere, welke daar één of meerdere huizen bezat en dus waarschijnlijk een man van aanzien was. Vanaf die tijd kreeg de Oskinsbrug de naam van Bellemakersbrug. In 1622 echter spreekt een akte van "Spellestratken", in 1672 vermeld als "Spellemakersteegske". Tussendoor soms ook vermeld als "Selver-

DEEL VAN KADASTRAAL PLAN VAN 1855

straat" (1632) en in 1812 officieel Zilverstraat. De straat zowel als de brug hebben dus dikwijls van naam verwisseld. Goethals (1796) en De Vreese (1799) spreken beide van de "Spellestraete" en de "Spellebrug". De spellenwerkschool, welke pas in 1694 ontstond, kan dus niet de oorsprong zijn van het straatje en de brugnaam zoals Steyaert beweerde in 1857, aangezien de naam reeds bestond voor die tijd.

Ottostraat vóór de demping.

2. DE STRUIVELBRUG

In 1363 vermeld als “Struvelsbrugge” en ook wel de Druifbrug genoemd. Ze bevond zich tussen de Druifsteeg en de Baudelolei. In 1900 verdween de Druifsteeg en het Donkerstraatje om plaats te maken voor de huidige brede Baudelostraat.

3. DE WOLVENBRUG

In 1349 vermeld als de “Wulfbrugge”, aan de Wolfsteeg.

4. DE BAUDELO- OF BIBLIOTHEEKBRUG

Deze brug lag rechtover de gewezen Baudeloabdij, welke laatste omgevormd werd tot Universiteitsbibliotheek van 1819 tot 1935 en toen stadsbibliotheek was tot 1980.

Aangezien we van al die bruggen geen beschrijvingen of vermeldingen van verandering gevonden hebben, veronderstellen we dat het allen stenen brugjes gebleven zijn, zoals te zien op het panoramisch zicht van 1534 als ook op een tweetal foto's welke gemaakt werden van de Ottogracht.

5. DE KERNEMELKBRUG

Aan het begin van de Steendam stond de Steenpoort die in de 17de eeuw de naam van Kernemelkpoort kreeg. Zij maakte deel uit van de eerste stadsomwalling en werd voor het eerst vermeld in 1331. Deze poort werd gesloopt in 1541. Ervoor bevond zich de Steenpoortbrug, welke vroeger de St-Jacobs- en Kerkbrug (1356) of ook nog de Steen- of Steendambrug genoemd werd. De brug werd vernieuwd na de slooping van de poort, later de Kernemelk(poort)brug genaamd, alwaar vanaf de 17de eeuw de Kernemelkmarkt gehouden werd.

De stenen brug werd hersteld in 1825, 1840 en in 1869 verbreed.

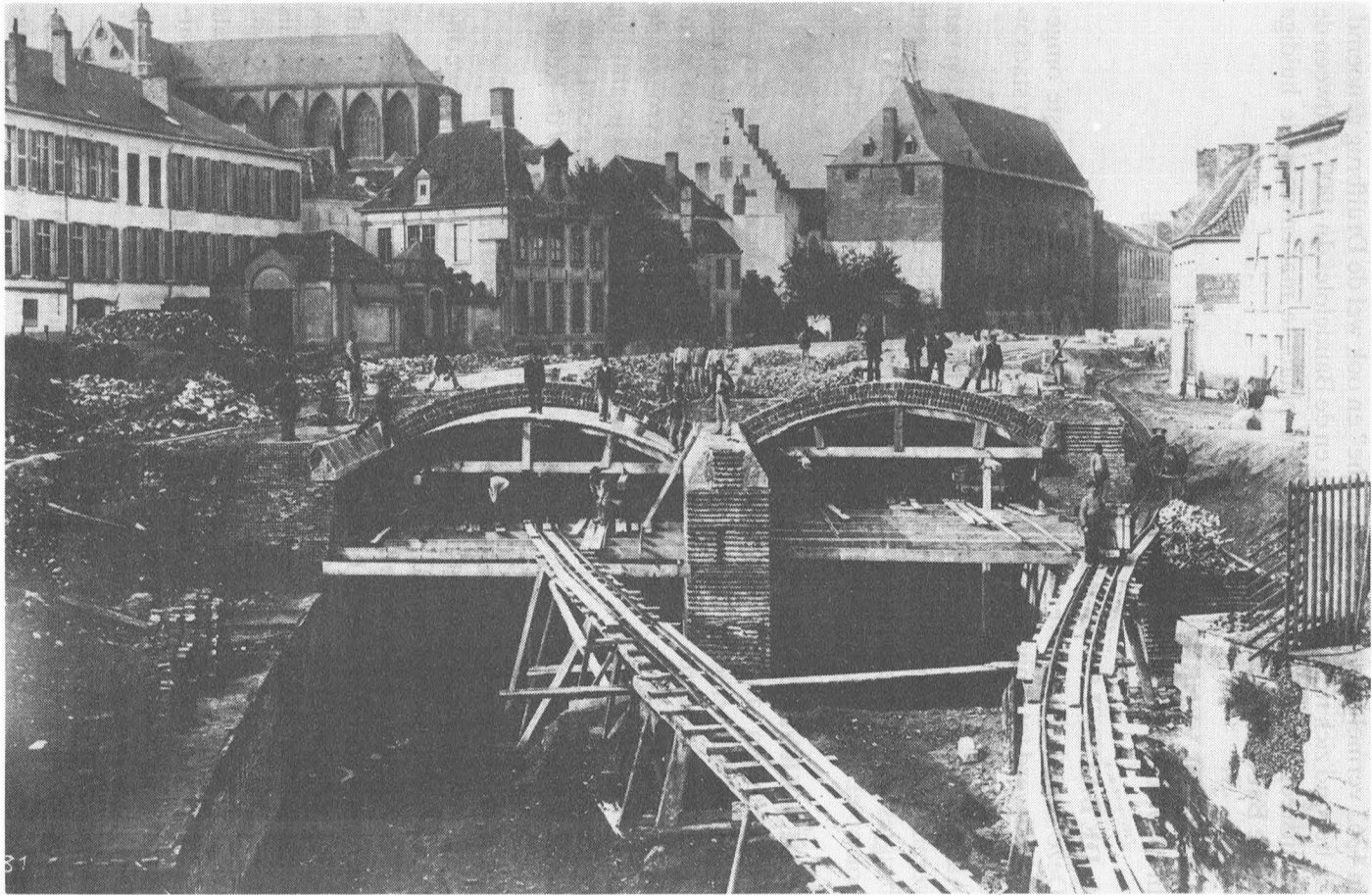
De Kernemelkbrug werd pas in 1900 gesloopt. Een deel van de borstwering is nog te zien aan het huis nr. 12 in het Steendam.

Ter hoogte van de Kernemelkbrug splitste de Ottogracht zich in drie delen :
- een eerste deel (van de St-Jansgracht?) kwam ter sprake in 1831 : “19 april 1831, de commissie der Openbare Veiligheid beslist den waterloop, genaamd “het Sleksken”, beginnende in de Ottogracht achter het Godshuis van Sint-Jan in d'olie en eindigende in dezelfde gracht dichtbij de vereniging van de Ottogracht en de Leie, tussen de St-Jorisbrug en de Pasbrug, als nadelig voor de gezondheid, op te vullen.” Wat dan ook gebeurde en waardoor twee brugjes verdwenen :

De Oliebrug, aan de Oliestraat.

De Engelbrug, aan de Engelstraat.

- Het tweede deel van de St-Jansgracht, die ter hoogte van het Paddegat (3) uitmondde in de Leie, werd gedempt in 1887. Terug verdwenen twee brugjes :

De werken aan de overwelfing van de Reep in 1885, gezien vanaf de Brabantdam (foto S.C.B.S.).

De St-Jansbrug, tussen de Vlasmarkt en het Nieuwpoortje. Deze brug werd genoemd naar het Godshuis van St-Jan in d'olie, wier achtergebouwen zich tot hier uitstrekten : in deze gebouwen bestond sedert 1820 het vondelingentehuis. In 1857 schreef J.J. Steyaert : "Het brugje dat nu gaat verdwijnen, werd ten jare 1557 in steen gebouwd door Frans Goethals metselaar, voor de som van 15 pond groote, en in 1758 hermaakt."

Het kombrugje : was het stenen brugje dat van de Kalvermarkt naar de Rode Torenstraat leidde, naar de kleine kom of bassin, die dit gedeelte van de Ottogracht hier vormde.

- Een derde deel (de St-Jorisgracht?) tussen de Ottogracht en de Leie langsheen de Kruidtuin (heden Baudelohof) werd opgevuld in 1892.

WATERMOLENBRUG

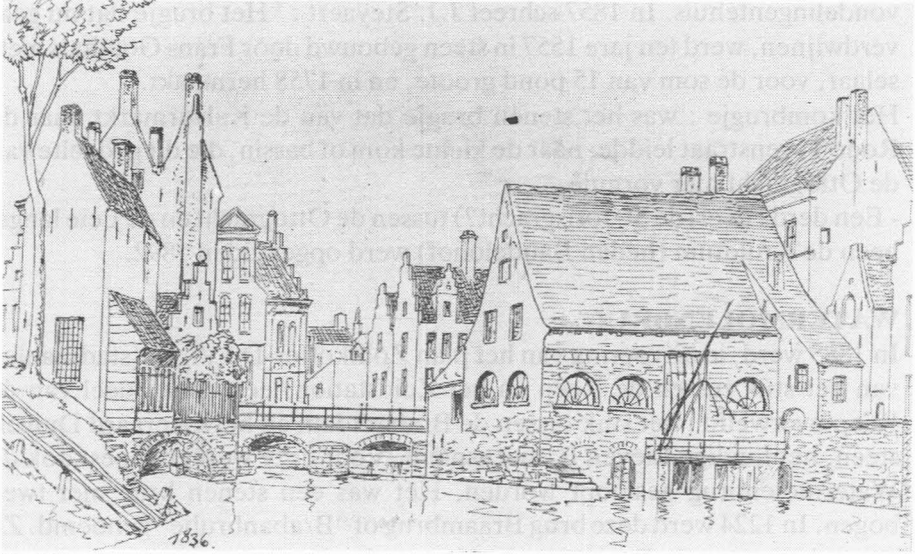
In 1885 werd, in uitvoering van het plan Zollikoffer-De Vigne (stadsaanleg van het stuk tussen de Reep en het Zuidstation) een eerste deel van de Reep overwelfd : het stuk tussen de Brabantdam en het Geeraard Duivelsteen, het huidige Lieven Bauwensplein. Voor deze werken moest ook de Watermolenbrug gesloopt worden. Het was een stenen brug met twee bogen. In 1224 werd deze brug Braambrug of "Brabanbruhe" genoemd. Ze was gelegen aan de Braempoort, één van de vier Gentse stadspoorten die reeds op het einde van de 12de eeuw gebouwd werden. Volgens dr. Gysseling is er reeds sprake van de Braambrug in 1199. In de onmiddellijke omgeving werd in 1297 een watermolen opgericht om graan te malen. Vandaar de naam Watermolenbrug.

De Braempoort werd in 1562 gedeeltelijk afgebroken, doch pas in 1779 verdwenen de laatste overblijfselen. De watermolen werd stilgelegd in 1874 en verdween volledig in 1881.

Door de overwelfingswerken werd de Brabantstraat met de Brabantdam verbonden. Wie nu de Brabantdam afrijdt, komende van de Kouter, merkt niet eens meer dat hij op een bepaald ogenblik het water oversteekt. Rechts werd immers een muur opgetrokken die de voorbijganger elk zicht op de Schelde ontnemt.

De werken werden aangevangen in maart 1884 (4) en werden door dagblad "Vooruit" op de voet gevolgd, daarvan getuigen de volgende berichten : Woensdag 4 februari 1885 : "De overwelfing van de Neerschelde heeft thans 110 meters lengte, er blijven 32 meter uit te voeren. De stroomdam zal gevestigd worden over de nieuwe brug. Zijn schuinse richting betrekkelijk lijnrichting der Brabantstraat, zou aan dit kunstwerk een onbevallig gegeven hebben; ook zal het verdoken worden door enen monumentale muur van 4,5 meter hoogte, die het weinig opwekkende beeld der Schelde zal verbergen."

Vrijdag, 17 april 1885 : "De oudheidvrienden zijn nieuwsgierig om te weten wat de delving aan de Braemgaten aan het licht brengen. Het is geweten dat

De Watermolenbrug. Tekening uit Atlas Goetghebuer, SAG.

De afgewerkte overwelling, gezien aan het Geraard Duivelsteen.

daar zeer oude grafzerken op de bodem der stroom liggen en voorzorgen zijn genomen om die zo goed mogelijk op te halen.”

Woensdag, 17 juni 1885 : “Met het einde dezer week zal de verlenging der overwelving, van de waterloop over de Reep, tot aan de Watermolenbrug voltrokken zijn, derwijze dat men nog de richting van de tram zal kunnen verplaatsen. Binnen drij of vier weken zal de oude brug worden afgebroken. De Brabantstraat zal, met de Brabantdam, zonder beletsel, door een brede weg verbonden zijn.”

Dinsdag, 21 juli 1885 : “Gister morgen is men begonnen de vouten der oude Watermolenbrug, met het houweel open te breken. De werken voor het bouwen van de nieuwe sluis worden ijverig voortgezet.”

En tenslotte het laatste artikel : “Maandag, 16 november 1885. De Waterdam, opgericht voor de nieuwe sluizen der Brabantstraat, is sedert zaterdag doorgebroken en de Schelde is in haar bed teruggekomen. De werken der onderneming Everaert, te verrichten onder de waterhoogte zijn dus voltrokken.”

M. LABYN
(’t vervolgt)

NOTEN

- (1) Drongenhof : Deze straatnaam wijst naar de Norbertijnen wier abdij gelegen was te Drongen. Naast het klooster der Geschoeide Karmelieten in het “Patershol” bouwden zij, in 1386, een refuge, Drongenhof genoemd. De kapel van de Refuge werd later gebouwd nl. in 1617, op de plaats gevormd door het Kaatspelplein en het Drongenhof.
- (2) Het “Patershol” is de volksnaam gegeven aan de wijk gelegen tussen de Kraanlei, de Oudburg, de Lange Steenstraat en de Geldmunt. Daar bevindt zich ook het gewezen klooster van de Karmelieten of Vrouwebroers. De naam “Patershol”, die al kort na 1700 opduikt, sloeg aanvankelijk op de toegang van het pand (klooster) die uitgaaf op de Patersholbrug over de (nu) gedempte Plotersgracht, tegenover de Rode Koningstraat. Die toegang, tamelijk laag en donker en uitgevend op een binnenplaatsje vergeleek men met een hol. De Paters gingen door dit “hol” naar hun klooster of verlieten het langs deze weg. Later gaf men de naam aan gans het kwartier.
- (3) Bij het gat of het “Paddegat” bestond tot voor enkele jaren, de stadsvolmolen of liever één der stadsvolmolens. Hij werd afgebroken bij het maken der kaai, die van de Beestenmarkt naar de Roode-Torenbrug en verder naar de St-Jorisbrug en den Steendam geleidt.
Als we het goed begrijpen was het paddegat gelegen ter hoogte van de huidige Volmolenstraat en de St-Joriskaai.
- (4) Uit dagblad “Vooruit”, 28 maart 1884 :
“De werken der overwelving van den Reep, welke in de loop van dit jaar nog moeten voleindigd zijn, zijn sedert eenige dagen aangevangen. Heden morgend nochtans stelden wij, met de grootste verwondering, vast dat deze werken volkomen

gestaakt zijn en dat reeds uitgevoerde werken (aanvullingen) door den hevigen stroom medegerukt, onvermijdelijk een groot gedeelte der Nederschelde, welke men heeft uitgediept, wederom zullen verzanden...”

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE NR. 139

Op 27 november 1899 stelde Louis Stroobant, in het Frans, in de rubriek “Beeldhouwwerken - Museum van de puinen van de St-Baafsabdij - XVIIIe eeuw” een fiche op over

DE VAZEN VAN HET PAKHUIS

Deze vazen, in witte steen, van een hoogte van 2,75 m. en een breedte van 1,20 m., bekroonden vroeger de twee zijden van het fronton van het Pakhuis (1). Door hun algemene opbouw vormen zij merkwaardige specimens van de Lodewijk XIV-stijl en schijnen gemodelleerd te zijn om een tuin, getekend door Le Nôtre, te versieren.

Zij doen denken aan een marmeren vaas uit hetzelfde tijdperk die de tuinen van Versailles versiert (2) en die misschien de maker, de Gentse artiest Hendrik Matthijs, geïnspireerd heeft.

De gesculpteerde maskers en de muil van de leeuwen die de bloemenslingers ophouden zijn zeer mooi en van een zeer harmonische uitvoering. Deze kunstwerken zijn zeer verzorgd, alhoewel zij oorspronkelijk bestemd waren om op een hoogte van meer dan twintig meter geplaatst te worden. Nu dat zij van dichtbij kunnen bekeken worden, bemerkt men al de kwaliteiten van hun uitvoering.

Het is te danken aan de opzoeken van Mr. A. Van Werveke dat wij de naam kennen van de maker van deze prachtige vazen. De stadsrekeningen leren dat op 26 december 1722 Matthijs 52 ponden groot ontvangt als voorschot “*ter rekeninghe ende ten goeden bevinde van sijne pretentien over het maecken vande twee vaesen tot het stellen op den nieuwen bouw*”; de 10e november 1725 komen wij nog de volgende vermelding tegen : “*Betaeld aen Jr. Heynderick Matthijs schilder ende beeldhouwer in voldoeninghe moderatie ende accordt, met hem ghemaect, om syn prentien in het maecken vande twee vaesen, teekenen, schilderen, boutseeren,*

(1) *Inventaire archéologique*, fascicule II, nr. 18 (nota van Mr. A. Heins).

(2) Vermeld in Henry Havard, *Les Styles*, p. 123.

Vaas Pakhuis. Foto Stadsarchief.

ende andersins, staende op den nieuwen bouw, op de Coornmerckt par ordonnantie (van de schepenen) datum 4n Jullij 1725, per reste; 66 pond 13 s. 4 d. grooten.

Cf. Stadsarchieven, reeks 533, nrs. 185 en 186; zie ook de rekening van Matthijs zelf op datum van 4 juli 1725.

RIJKSWACHTKAZERNE GROENDREEF *

Welk rechtgeaard Gentenaar kent niet de kazerne aan de Groendreef? De woonst van een vijfhonderdtal gerechtsdienaren? Hoevelen van ons zijn niet reeds, met benepen hart binnengegaan voor het afleggen van een verklaring of het laten keuren van nieuwe autobanden of lichten? De meesten zullen wel met een zucht van verlichting de moderne gebouwen hebben verlaten zonder te beseffen dat ze voet hadden gezet op bodem met een rijk geschiedkundig verleden.

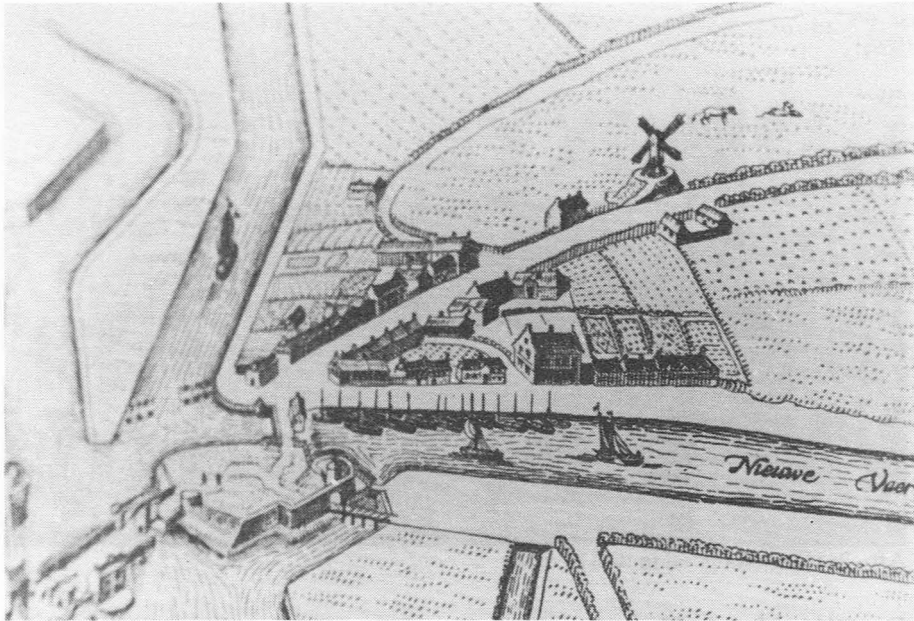
Reeds vóór de XIe eeuw bevond zich aldaar het verblijf van de familie Vaernewyck. Het omwalde kasteel, meestal “steengoed” genoemd, stond op het terrein waar nu het kazernecomplex van de rijkswacht verrijst. Het plan van Hondius uit 1641 toont ons duidelijk waar het steengoed gelegen was. (Afb. 1) De twee aardewegen zichtbaar op die kaart kan men vereenzelvigen met de huidige Wielewaal- en Virginiastraat.

Niettegenstaande Jan van Vaernewyck in 1395 overleed zonder mannelijke ergenamen na te laten en het ganse bezit in vrouwelijke lijn buiten de familie viel, behielden de nieuwe eigenaars de trotse titel “heer van Vaernewyck”. De familie speelde in de loop der jaren een voorname rol in Gent. (1)

De akkergronden en bossen die bij het goed behoorden strekten zich uit tot de parochies Sint-Martinus (Ekkergem), Mariakerke en Wondelgem. Het geheel besloeg meer dan 22 bunder land (1 bunder = 1Ha40a). De familie had het goed verkregen voor bewezen diensten aan de Graven van Vlaanderen en hield het in achterleen van het leenhof van de Oudbrug.

Buiten het innen van penningen en tienden hadden de heren nog recht op : “vrye voghelerie, visscherie, zwaenerie; ende van elcken coopman die gansen dryft over het voorseide heerscip, eene gans...”. Ze profiteerden van “vrye kerkgheboden ten drie prochien, dats t’Eckerghem, te Mariakercke ende te Wondelghem... ende eenen pratere in de selve prochien.” Afgezien

* Het eerste artikel in deze reeks verscheen in “Ghendtsche Tydinghen” 1985 Nr. 4.

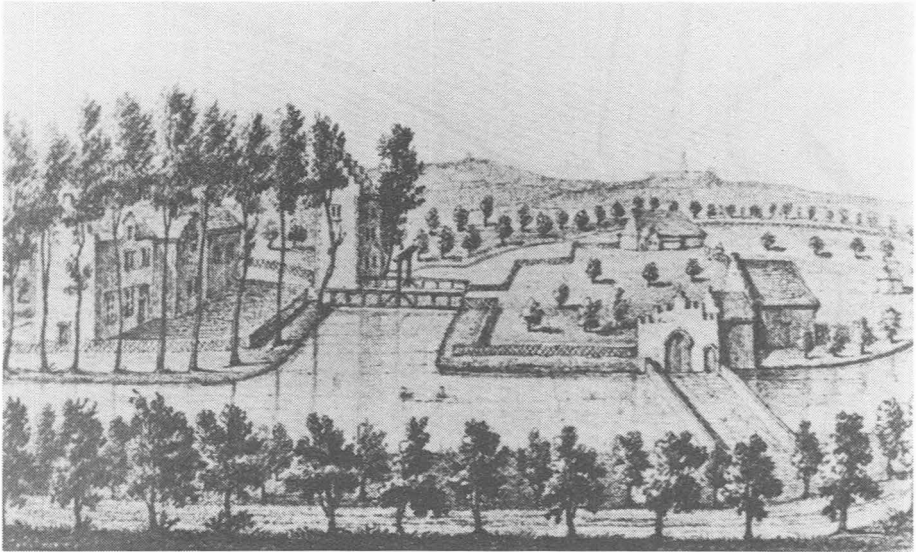
Afb. 1. Kaart Hondius 1641. Omgeving Brugse Poort met Steengoed Vaernewyck.

van nog vele andere voordelen waren ze ook nog opperkerkmeester van de kerk te Ekkergem en mochten ze in hun gebied recht spreken, nochtans zonder toepassing van lijfstraffen.

Zoals we voorheen lazen, viel de heerlijkheid in 1395 langs vrouwelijke lijn buiten de familie Vaernewyck, ze ging over naar het geslacht Neuville. Deze verkochten het in 1446 aan Jan de Gruutere. In 1620 begon men met het graven van het kanaal naar Brugge (Brugse vaart) die het grondgebied middendoor deelde.

Het leen bleef tot 1689 in handen van de familie de Gruutere tot het bij de dood van de kinderloze Willem, heer van Mariakerke, Vaernewyck, Vogelsang en Ryvisch, in het bezit kwam van zijn echtgenote Maria-Theresia Vereycken. (Afb. 2) Haar erfgenamen verkochten het in 1691 aan David Brandt, lid van de Raad van Vlaanderen. Het koopkontraakt spreekt van een "vervallen steengoed". Pieter-Frans Penneman, erfgenaam van Brandt, schonk het goed aan zijn zoon die het op zijn beurt in hypotheek gaf aan een zekere Joanna van Schoebeke uit Brugge. In 1769 kocht graaf Gage, van Franse afkomst maar te Gent wonende, het domein, liet het oude steengoed afbreken en het "naar de modernste gouste uyt den grond opnieuw optrekken".

In 1784 bood de graaf, tot tweemaal toe, de heerlijkheid in veiling aan maar er kwamen geen kopers opdagen. Uiteindelijk kocht een gewezen schoenmaker, J.F. Van de Vijvere, het goed en dreef er handel in "witte piqué, bombazijn, mousseline en katoen" en dat alles "voor een civiele prijs".

Afb. 2. Het Steengoed in de 17e eeuw.

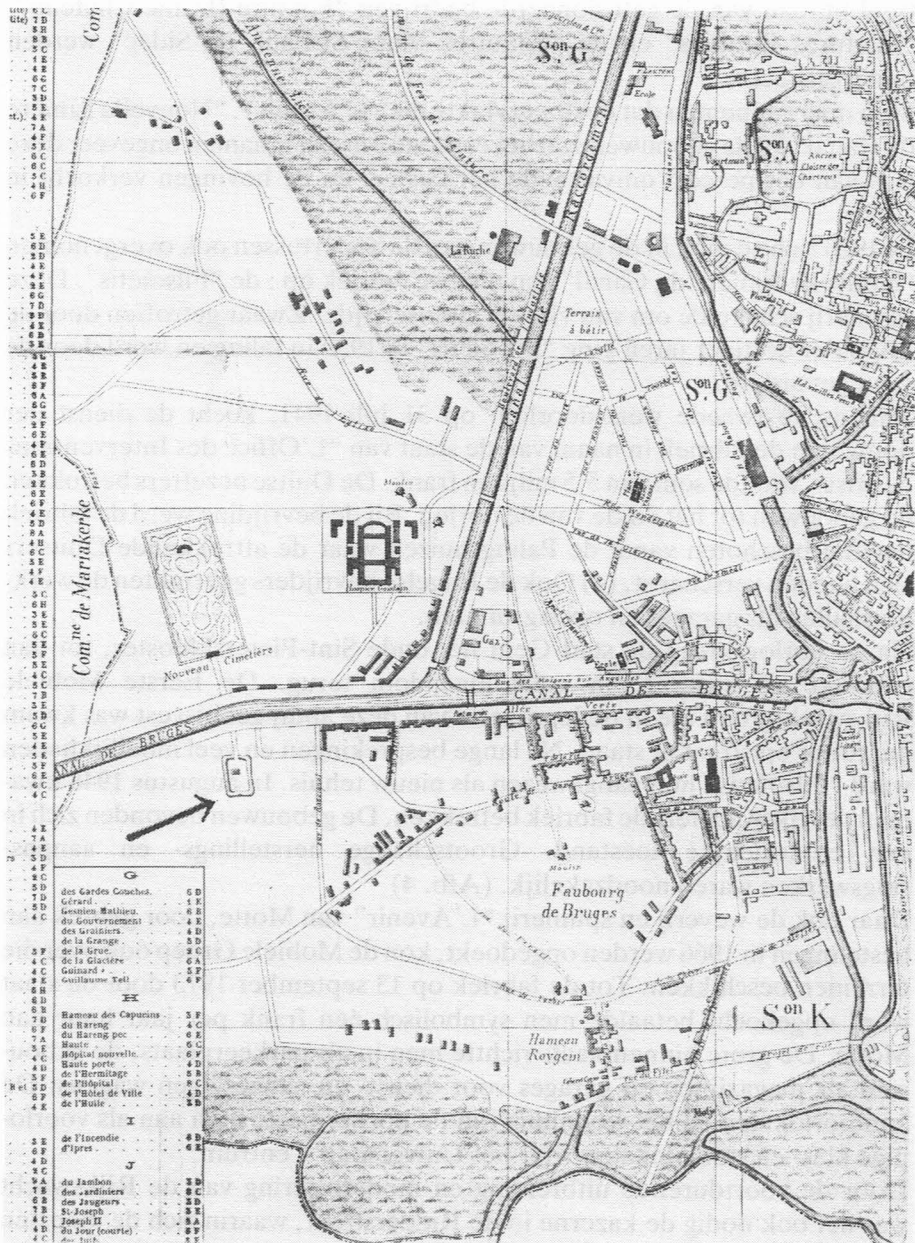
Diezelfde Van de Vijvere verkreeg van de toenmalige titelvoerende Graaf van Vlaanderen, nl. Jozef II van Oostenrijk, de vergunning het leen in vrij erfgoed te veranderen. (2) Dit was de doodssteek voor de eeuwenoude heerlijkheid.

De Gazette van Gend van 27 december 1785 kondigt de verkoop aan, in de “herberge de Palings-Huyzen buyten de Brugsche Poorte” van niet minder dan 62 verschillende partijen grond en woonerf. Het steengoed met omliggend park, nu kasteeltje genoemd, behoorde in 1816 toe aan de handelaar Bracq uit Gent. Deze verkocht het aan een zekere Van der Donck die het op zijn beurt doorverkocht aan de hoogleraar en bibliothecaris van de Gentse Hogeschool, baron Julius de Saint-Genois die er zijn zomerverblijf inrichtte. In 1864 werd het bewoond door professor François Laurent schepen van onderwijs van de stad Gent. (3) (Afb. 3)

De laatste eigenaar, Callier, verkocht het ondertussen vervallen kasteel in 1902 aan de S.W. vennootschap “Vooruit” die het liet afbreken.

In de plaats kwam een luthuisje voor bejaarden. Deze kleine oase voor ouden van dagen hield niet lang stand want het oude Vaernewyckse goed zou nu snel worden volgebouwd met fabrieken.

Reeds in 1870 had men langs de Lijsterstraat een vlasspinnerij de “Filature du Nord” opgetrokken. De eigenaar ALLIER liet in 1910 de naam veranderen in “Linière du Canal”. Twee jaar later, in 1912, verkocht hij de fabriek aan de vennootschap “Vooruit”. Deze gaf op haar beurt een nieuwe naam aan de spinnerij die nu “Nouvelle Linière du Canal” in de volksmond het “nieuw fabriekske” genoemd werd. In 1911 opende de firma Motte de katoenspinnerij- en weverij “L’Avenir” aan de Duifstraat (nu Tortelduifstraat) en de Nachtegaalstraat (nu Wielewaalstraat).

Afb. 3. Het restant van het eens zo uitgebreide goed van Vaernewyck. Plan B.J. SAUREL 1867 - S.A.G.

Na de eerste wereldoorlog rezen op de Groendreef, tussen de Lijster en Katoenstraat (nu Virginiastraat) aanzienlijke gebouwen op waarin het centraal bureau van de gefuseerde bedrijven "Filature Braine-Chateau", "Filatures Réunies" en de "Filatures Mont St-Paul, de Sidac" werden ondergebracht.

Men mag aannemen dat de oppervlakte die "L'Avenir", "Nouvelle Linière du Canal" en de gebouwen van het centraal bureau innamen ongeveer deze was van het perceel omvattende het kasteel en de hovingen verkocht in 1785.

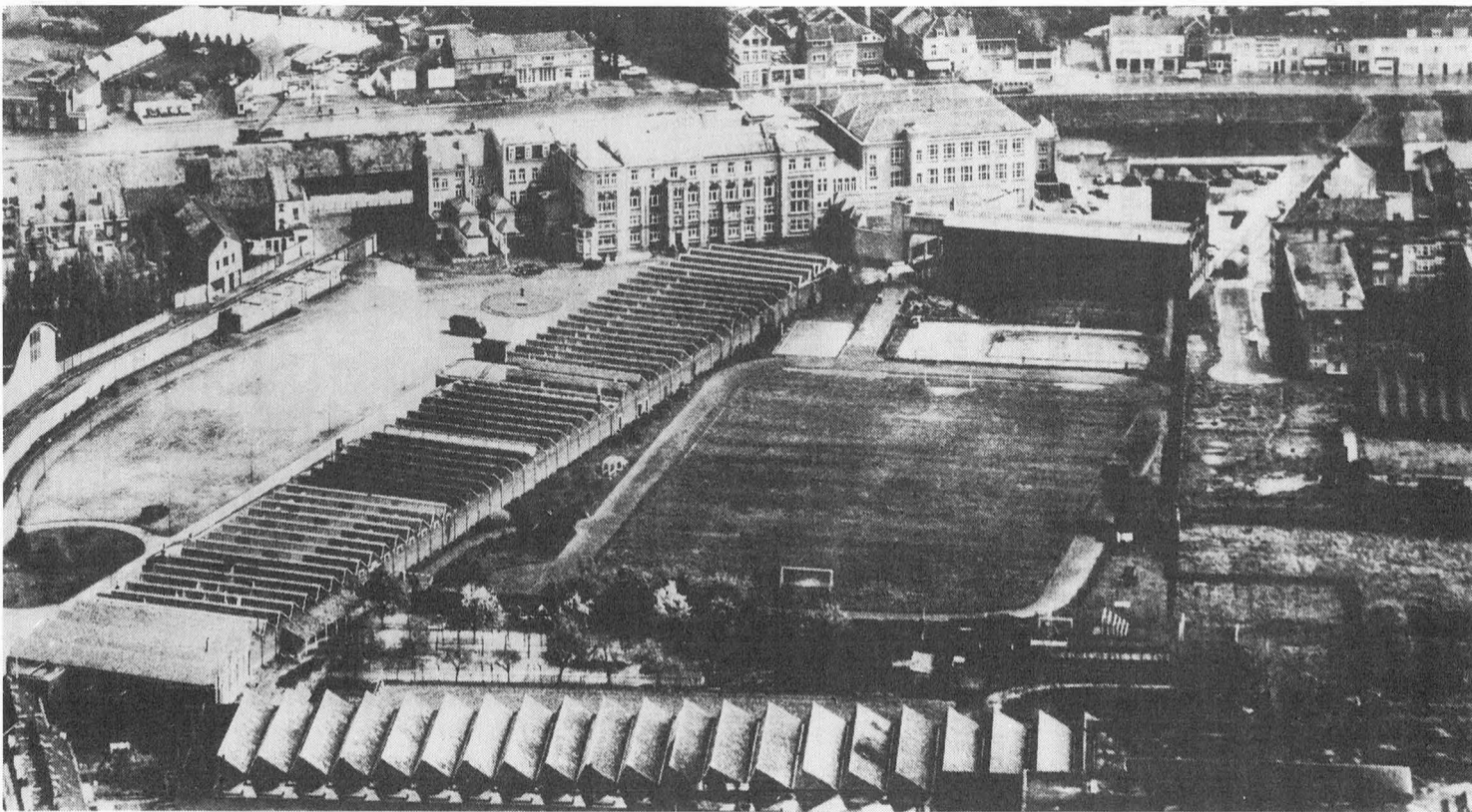
In 1926 richtte men in de gebouwen van de ondertussen ook overgenomen "Nouvelle Linière du Canal" een nieuwe fabriek op : de "Filsoietis". Deze spinnerij schakelde om van vlas op viscose-zijde. Zwaar getroffen door de crisis der dertiger jaren ging "Filsoietis" in 1939 in faling en werd door de staat gevorderd.

Tijdens de tweede wereldoorlog, op 31 juli 1941, kocht de dienst der domeinen de fabriek in naam van de staat van "L'Office des Interventions de crise" voor de som van 5,5 miljoen frank. De Duitse bezetters betrokken de gebouwen tot het einde van de oorlog. Bij de bevrijding werd de fabriek duchtig beschoten vanaf de Palingshuizen waar de aftrekkende Duitsers zich hadden verschanst. (4) Ook de Engelse bevrijders gebruikten de werkhuushallen als garages en opslagruimten.

Na de oorlog kreeg de stad Gent het oude Sint-Pietersklooster, tot dan gebruikt als kazerne, in volle eigendom terug. De Eerste Mobiele Rijkswachtgroep die in de leprozerie van deze abdij gehuisvest was kwam daardoor op straat te staan. Na lange besprekingen en veel moeilijkheden werd "Filsoietis" hun aangewezen als nieuw tehuis. In augustus 1948 kwamen de rijkswachters de fabriek betrekken. De gebouwen bevonden zich in een erbarmelijke toestand. Grootschalige herstellings- en aanpassingswerken waren noodzakelijk. (Afb. 4)

Daar ook de weverij en spinnerij "L'Avenir" van Motte, door gebrek aan bestellingen in 1966 werden opgedoekt, kon de Mobiele Groep ook over die terreinen beschikken. Tot de fabriek op 13 september 1973 door de staat werd opgekocht betaalde men symbolisch één frank per jaar huur aan Motte. De grote binnenplaats richtte men in als parkeerplaats, de gebouwen als magazijnen en garages voor dienst- en aangeslagen wagens. De kantoorlokalen en het woonhuis van de portier paste men aan als voorlopige klas- en studielokalen voor het Universitair Centrum.

Door de voortdurende uitbreiding en modernisering van de Rijkswacht was het ook nodig de kazerne in de Ridderstraat, waarin zich de diensten van Oost- en West-Vlaanderen bevonden te vergroten of te verplaatsen. De keus viel op de terreinen van het Vaernewyckgoed aan de Groendreef. In eerste fase voorzag men een nieuwbouw voor de burelen van het Gebied en de Territoriale Groep. Men begon einde 1970 de opslagplaatsen van

Afb. 4. Luchtfoto rond 1960. Er is nog geen enkel nieuw gebouw opgetrokken. Eigen dokumentatie.

“Filsoietis” op de hoek Groendreef-Lijsterstraat af te breken. Het nieuwe gebouw kon worden betrokken in 1973. De tweede fase voorzag een parkeergarage voor het rollend materieel van de Territoriale Groep aan de Lijsterstraat (1973-74). Als derde kwamen een refter, keuken en medische afdeling het complex vergroten, opgetrokken op de hoek van de Groendreef en Virginiastraat (1981).

Verder zijn nog voorzien; een universitair centrum met auditoria, lezalen en logementen voor de kandidaat rijkswachtofficiëren die de lessen volgen aan de Gentse universiteit. Men wil nog in de jaren die volgen een sporthal met zwembad, nieuwe garages en werkhuizen voor de Mobiele Groep en moderne logementen en recreatieruimten voor drie escadrons rijkswachters bouwen. Of deze plannen ooit zullen worden gerealiseerd is, in het raam van de huidige besparingen, een groot vraagteken.

Wat er ook kome, laat ons hopen dat alle gerechtsdienaren die op de gronden van het oude steengoed wonen of nog zullen wonen, steeds de leuze van de Vaernewycks indachtig zullen zijn;

Laet Vaeren Nyt (Afb 5)

Afb. 5. Wapenschild van de Vaernewyck's.

Roger VAN AERDE
1984

BRONNEN

- DE POTTER F: Geschiedenis van de gemeenten der Provincie Oost-Vlaanderen; Mariakerke.-1864-70-
- Van Den Broecke, pastoor: Manuscript en aantekeningen. Bibliotheek van Bisdom Gent.
- Rooigemgalm, parochieblad St-Theresia. Verschillende jaargangen.
- Decavele Johan: Rooigem; uit Toerisme in Oost-Vlaanderen, 1977 N°1.
- Gazette van Gend; verschillende jaargangen.
- Ministerie van Openbare Werken, dienst Domeinen, afdeling Gent.
- Ministerie van Openbare Werken, dienst Pers en Voorlichting.

NOTEN

- (1) Reeds in het jaar 960 spreekt men van de familie Vaernewyck. Inventaire du château d'Elseghem Tome II; uit het Frans; "Uittreksel uit een oude kroniek van het jaar 960 waarin vermeld wordt dat tijdens de belegering van Gent door de koning van Frankrijk, Engeland en Schotland en dat terwijl Arnould zoon van Boudewijn graaf van Vlaanderen zich in Italië bevond, een van de banieren die op de stadstorens wapperden deze was van de Vaernewycks."
- (2) Op 13 juni 1785 "geconverteerd in vry allodiael en deelzaam Goed".
- (3) Laurent was een der grondleggers van de kring "Geluk in t'Werk".
- (4) Marchal Jean-Paul : De bevrijding van Gent. -1980-

DE GESCHIEDENIS VAN DE VYT-BORLUUTFUNDATIE EN HET LAM GODS (vervolg)

* **1562.** Marcus van Vaernewijck schrijft in zijn Nie Tractaet (229) "In Sente Jans keercke es een autaeer tafel te zienne... Meester Jan van Eyck hiet den meester publycke Van Maeseyc een stedeken in ruudt Kempen lant". In de voorstudie voor het epithier voor Keizer Karel lezen we : "Contre ung pillier a costes destre dessou les orges pres des fonds est un lame de cuivre ou est cest espitaphe. Hic iacet eximia clarius virtute Ionnes. In quo picturae gratia mira fuit Spirantes formas & bumum florentibus herbes pinxit ad vivum quodlibet egit opus quippe illi Fidias & cedere debet Apelles arte illi inferior et polycetis erat crudelis igitur crudelis dicite parcas Quae talem nobis eripueri irrum Actum Vivat ut in coelis qui legis ora proecor. Epithaphium excellens tubula Gandensis (vermelding grafschrift van Jan in de St. Donaaskathedraal te Brugge en het Lam Gods) (noot 183).

1563. Voor een huisgevel te Antwerpen maakte Willem van den Broecke alias Paludamus, consoles versierd met de borstbeelden van Dürer en Jan van Eyck, welke een vrije interpretatie was naar het zgn. portret op het gestolen paneel (230).

1564. Het lijstwerk van Pieter Pourbus “Veelluik van Hemelsdale” (Brugge, St.-Gilliskerk), gaat in gesloten toestand terug op het Gents altaar (230A).

1564-1565. Ingevolge het Concilie van Trente en de richtlijnen naar het provinciaal Concilie van Mechelen werd onderzocht of de fundaties gereduceerd werden. De bijkomende missen in de Vytkapel werden geannuleerd.

1565. Lucas de Heere vermeldt in Den Hof en Boomgaerd (noot 11) waarin zijn ode is opgenomen (cfr. 1559), dat Jan zichzelf afbeeldde in de 4de ruiter van het gestolen paneel en dat Hubert boven hem rijdt. “In d’hoogste sté” heeft men geïnterpreteerd als zijnde vooraan (1ste ruiter), ofwel hoger op (5de ruiter). Hubert was het begonnen, maar stierf toen hij er aan werkzaam was. Hij ligt in deze kapel begraven samen met zijn zuster, die schilderes was. Volgens de dienstregeling van 30 september 1565 naar instructies van Ordo particularis en Dispositio specialis droegen enkel Arnoldus Bost (M, D) en Palude (W-Z) de mis in de Vytkapel op (noot 203).

1566, augustus 19. Het veelluik werd opgeborgen in de toren van de kathedraal twee dagen vóór de beeldenstorm. Het werd opgetrokken door een windas ongetwijfeld langs de klokopening. Spoedig werd het retabel teruggeplaatst, doch door het ontbreken van de rekeningen van de Oude Fabriek (1562-68) kan men niet meer achterhalen wanneer het precies gebeurde. In 1568 was het Lam Gods zeker terug op het altaar geplaatst, daar de koorden waarmee de gordijnen voor het retabel werden verschoven, vernieuwd werden (noot 151a).

1566-1568. Marcus van Vaernewijck beschrijft in zijn Beroerlicke Tyden (231) op welke manier het Lam Gods geborgen (cfr. 1566) werd. Hij vermeldt dat Hubert langs de linkerzijde van zijn broer rijdt op het gestolen paneel. Hubert was oud en vet maar had een wonderlijke geest zoals zijn zuster Margaretha, doch Jan, de mooie jonker, was de belangrijkste schilder. Over de schenkers die hij niet met naam noemt, zegt hij dat ze hun geld niet gespaard hadden. Mogelijks werden hun namen wel opgetekend in zijn verloren geraakt Leecken Philosophie.

1567, april 1. In de register van de missen in de kercke van Sente Baefs dragen de volgende kapelanen de mis op in de Vytkapel : Johannes Cobbout (Z), een visitator (Dinsdag) en Antoon van den Broecke, alias Antonius Palude (M, W-Zaterdag).

1567, November 4. Door inspraak van proost Viglius geeft het kapittel de toelating aan de Spaanse kapitein Jacob Suricus, om een kopie te maken van het retabel, wat waarschijnlijk maar gebeurd is van de Adam- en Eva-panelen. In Spaans privaatbezit worden dergelijke voorstellingen bewaard die misschien te identificeren zijn met deze kopieën, gemaakt door een Brussels meester, die op 30 december gezonden werd door de hertog van Alva. Opvallend is dat men in het Convento San Blas te Lerma een kopie aantreft van de bovenste midden panelen, de engelpanelen en de annunciatie van het Lam Gods. Deze panelen vormen met andere taferelen een groot altaarstuk.

1568. In de 2de uitgave van Vasari's Vitae (noot 32a) wordt melding gemaakt van de altaren te Gent (=Lam Gods), Brugge (=Van der Paele-Madonna) en te Ieper (=Madonna met Jan de Vos). Marcus van Vaerne-wijck schreef in "Den Spiegel der Nederlandschen Audtheyt" (232) het grafschrift over van Hubert van Eyck. Tijdens de 2de beeldenstorm werd het koperen plaatje met het opschrift gestolen. Over het grafschrift van Margaretha vermeldt hij niets, mogelijks was dit tijdens de 1ste beeldenstorm verloren geraakt. Hij deelt wel mee dat ze ongehuwd was en verder vermeldt hij het bezoek van Hugo van der Goes (?) en Jan Gossaert aan het Lam Gods.

1569. Petrus van Opmeer (233) vermeldt het retabel "illa Agnus Dei" in de St.-Janskerk te Gent. Van het bezoukgeld wordt IX s.I g. voorbehouden voor de ontvanger (203).

1572. Dominicus Lampsonius (234) geeft 2 gravuren uit voorstellende de vermeende portretten van de gebroeders op het gestolen paneel, waaronder enige opschriften staan. De graveerder is mogelijks C. Cort, een medewerker van H. Cock. Deze portretten werden gekopiëerd als illustraties voor lexicografen van de 17de en 18de eeuw. Zij werden in de 19de eeuw gelithografeerd en zelfs nageschilderd op porselein, zoals op een Brusselse theepot (235).

1574. Marcus van Vaerne-wijck's, Historie van Belgis (noot 232), dat waarschijnlijk reeds in 1566 voltooid was, wordt uitgegeven. Van Vaerne-wijck († 20-2-1569) zegt dat Hubert, de uitnemende schilder, het Lam Gods begon. Uit Lucas de Heere's Ode wist hij dat deze schilder begraven lag in dezelfde kerk. Nieuw echter is dat hij vermeldt dat onkundigen de predella van het retabel vernietigd hebben.

1575. Christoffel Van Heurne kopiëert het quatrijn van het Lam Gods (noot 6a). De ontvangsten v. h. verloop van de dienst in de Vytkapel volgens de rekeningen van de Oude Cotidiane worden in 1576-7 ingeschreven, doch ontbreken in 1577-8. Aan de ontvanger voor het tonen van het retabel betaalde men in 1575-6 xiii s. iiii g.ix, in 1576-7 vs.v g.iiii en hetzelfde bedrag in 1576-7. (noot 2).

1576, augustus 7. De dienst in de Vytkapel wordt niet meer gereduceerd (noot 203). Volgens de dienstregeling in de Vytkapel ingevolge de algemene ordonnantie van het kapittel droegen vanaf 1 oktober de mis op : Petrus Gillis (Z, Z, W, Donderdag), Volcke (M, V) en Philips de Clerck (D) (203).

1577-1578. Het retabel wordt voor de naderende 2de beeldenstorm in veiligheid gebracht. Cornelis Breydel schrijft in zijn bekende Memoire (151a), dat de tafele van Adam en Eva was beweghen tot int schepenhuis van de Keure, waardoor men foutief aannam dat het gehele retabel werd overgebracht (cfr. 1 oktober 1584). In 1578 werden binnen de kerk dienaars en andere gezellen opgesteld om de wacht te houden (die tijdens de wacht ook andere werkjes opknaptten) en buiten de kerk werd de wacht opgetrokken door de soldaten van de hoogbaljuw Ryhove en van Vyts (=mogelijks kapi- tein Joris Vyt † 1584, zoon van Christoffel). Oorspronkelijk zal men het retabel opnieuw opgeborgen hebben in de toren, doch op bevel van het Calvinistisch bewind gedeeltelijk overgebracht hebben naar het stadhuis (236).

1578-1579. Volgens Cornelius Breydel, die in 1606-8 sekretaris was van proost Munich en Aytta, wilde de Calvinistische magistraat het retabel schenken aan Willem van Oranje, die het op zijn beurt verder wilde schenken aan Elisabeth I van Engeland, wat verhinderd werd door Joos Triest en zijn echtgenote Quintine Borluut, beide verwant met de stichters. In die periode verbleef te Gent William Davidson, gezant van de koningin. Na september 1578 werden er twee panelen overgebracht naar het stadhuis om door Jan van Hembyze aangeboden te worden aan Davidson. Het gaat hier waarschijnlijk om de panelen van Adam en Eva, naarwaar het retabel genoemd werd (237).

1578-1583. De ontvangsten van de polders in het Waasland genaamd Joos Vyts cappelle (met uitzondering van de laatste jaren en sedert 1581-2 als pro memoire) worden aan het calvinistisch bestuur gegeven. Uiteraard worden er geen missen gehouden in de kapel. De ontvanger van het tonen van het retabel kreeg in 1578-9 nog wel iii g. In de rekeningen van 1582-3 vinden we geen enkele vermelding (noot 203).

Rudy VAN ELSLANDE
(’t vervolgt)

NOTEN

- *229 *Marcus van Vaernewijck*, Nie tractaet en(de) curte beschryvinghe van dat Edel Graefscap van Vlaenderen..., Gent (uitg. G. van Salenson), 1562, stroof 102.
- 230 *J. Duverger-M.J. Onghena*, Beeldhouwer Willem van den Broecke, alias Giulienus Paludanus, in : *Gentse Bijdragen tot de Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde*, 5, 1938, blz. 91-98, ill. 91, 94.
- 230A *P. Huvenne*, Pieter Pourbus meester-schilder 1524-1584, Brugge 1984, blz. 172.
- 231 *Marcus van Vaernewijck*, Van die Beroerlicke Tijden in die Nederlanden en voornamelijk in Ghendt 1566-1568 (uitg. Ferd. Vanderhaeghen) Gent 1872, dl. I, blz. 143-146 (een weinig bruikbare uitgave verscheen in de editie Vlaamse pockets : *H. Van Nuffel*, Marcus van Vaernewijck/Van de beroerlijke tijden in de Nederlanden en voornamelijk in Gent (1566-1568) Hasselt 1966.
- 232 De vermelding "Den Spieghel der Nederlantscher audtheyt" en "De Historie van Belgis" voor dit werk gaan terug op één zeer lange titel (noot 12a) en is dus hetzelfde werk.
- 233 *P. Van Opmeer*, Opus Chronographicum Orbis Vniversi a Mundi Exordio vsqve ad Annvm NDCXI, Continens Historiam, icones, et elogia, summorum pontificvm imperatorvm, regvm, ac virorum illvstrivm; in duos Tomvs divisvm. Prior Auctore Petro Opmeero Amstelrodamo Batavo..., Posterior Auctore Lavrentio Beyerlinck, cive et canonico Antverpiano, Antwerpen 1611.
- 234 *D. Lampsonius*, Pictorum aliquot celebrium Germaniae inferius effigies, Antwerpen 1572.
- 235 a) *H. W. Singer*, Allgemeiner Bildniskatalog, III, Leipzig 1931, blz. 272-3, nr. 23343-23356; b) *F. W. H. Hollstein*, Dutch and Flemish etchings, engraving and woodcuts ca. 1450-1700, VI, z.d. (±1950), nrs. 2, 3, 21, 22; *J. C. J. Bierens de Haan*, L'oeuvre gravée, de Cornelis Cort, Den Haag 1948.
- 236 *E. A. Hellin*, Histoire chronologique des évêques et du chapitre exempt de l'église cathédrale de S. Bavon à Gand, suivie d'un recueil des épithaphes modernes et anciennes de cette église, Gent 1772, blz. 563.
- 237 *Anoniem*, The dictionary of national biography, Oxford, z.d., Davidson William; noot 151a, I, blz. 256-7 (memoire van Cornelis Breydel, sekretaris van de proosten Munich en Aytta ca. 1606-8). Tijdens deze beeldenstorm werd het koperen tafeltje met Hubert's grafschrift hoogstwaarschijnlijk verwijderd door de plunderaars. Veel wijst er op dat het grafschrift van Isabella van Eyck veel vroeger verwijderd werd.
-

UITHANGBORDEN TE GENT (Vervolg)

GENTSE BROUWERSUITHANGTEKENS IN 1494

Het "Gildeboek van de Pijnders" uit het S.A.G. (186 / 1 folio 25 r° en v° en folio 26 r°) vermeldt Gentse brouwerijen uit het jaar 1494. (38)

Het is een verbluffend heemkundig-historisch document.

In die tekst staat een schets en het toegepaste pijnderstarief naast elke brouwerijenbenaming. Het gaat hier duidelijk om de afbeelding van uithangtekens, honderd en vier tekeningen in totaal. Misschien hadden sommige brouwerijen geen uithangbord of gevelsteen want naast enkele benamingen ontbreekt de schets.

We staan verbaasd over het groot aantal (111 !) brouwerijen in onze stad, maar we zijn bijzonder dankbaar om die rijke, authentieke bron van informatie uit de 15de eeuw.

Of het gaat over tekeningen of schilderijtjes die oorspronkelijk op planken boven de winkeldeur of op de gevels waren aangebracht of eventueel in steen gebeiteld, om het even. Zeker is, dat ze plaatsbepalend waren, bijv. "Int tharekin (arendje) achterden Jacoppinen", "Int zwaenkin daerneven", "Inde pale an cleen vleeschuus", "Int vispaen ieghen overe" enz.

Meer dan waarschijnlijk lagen ze aan de basis van enkele straatbenamingen. Daarenboven zijn ze de spiegel van het maatschappelijk leven van toen, inzake kennis, bezigheden, geloof enz.

De keuze der onderwerpen staft dit.

1° Gebruiks- en beroepsvoorwerpen

Inde belle. Inde mande. Inde tassche. Inde pale. Inde cogghe. Inden roostere. Inden keerscorf. Inden lanteerne. Inde rake. Int houfisiere. Inden teenen pot. Int spikelboor (zwengelboor). Int paenderkin (mandje). Inde cause. Inde sickelke. Int laghelkin (tonnetje). Inden voetboghe...

2° Dieren

Int zwaenkin. Int perdekin. Int beerkin. Int paukin. Inden papengaey. Int lammekin. Inden snouc. Int everhooft. Inden hertshoorn. Int scomminkele (kleine aap). Inden katere.

3° Heraldiek

Int harekin. Int scildekin. Inden rooden hoet. Inden hellem. Inden roe leeu. Inde lelie. Int guldin hooft. Inde drie duiven...

4° Planten

Inde roose. Int hulsekin (hulsteboom, palmboom). Inde lelie...

5° Mythologie, verhalen

Inde meerminne. Inden blenden ezele. Inden wildeman. Int moriaenshoof
enz.

6° Godsdienst

Inden inghele. Int bachghinhof. In inghelborch (engelenburcht). Int lam-
mekin. Int tsint Jooris...

7° Hemellichamen

Inde mane. Inde sterre. Inden guldin weerelt.

Wanneer we de hierop volgende lijst bekijken, ging de voorkeur der brou-
wers naar benamingen, gekozen onder de gebruiksvoorwerpen, de wapen-
kunde en de planten. Opmerkelijk is ook dat heel wat brouwerijen in
“buter ketelpoorte” (Nederkouter), “buter torren poorte” (Hoogstraat),
in de Veldstraat en in Onderbergen geconcentreerd waren.

LIJST DER UITHANGTEKENS UIT HET BESPROKEN GILDE- BOEK VAN 1494

Inde belle an tsente Michielsbrugge

Int tharekin (arendje) achterden Jacoppinen (bij de Predikherenlei)

Int zwaenkin daerneven

Int scildekin onder berghene

Int perdekin onder berghene

Int beerkin onder berghene

Int paukin onder berghene

Inden inghele onder berghene

Inde mande onder berghene

Inde tassche buter santpoorte (bij Annonciadestraat)

Inde meerminne up diperstraete

Inde pale bider waelpoorte (Brugse Poort)

Inden papengaey voor de lazarij (Hoogstraat=Pesthuis)

Inde cogge voor tsente lysbetten (Oud Begijnhof)

Int bachghinhof van tsente lisbetten

Inde inghel inde borchstrate

Int peerdekin inde borchstrate

Inden roostere inde borchstrate

Int lammekin buter torren poorte (Hoogstraat)

Inden keerscorf buter torren poorte

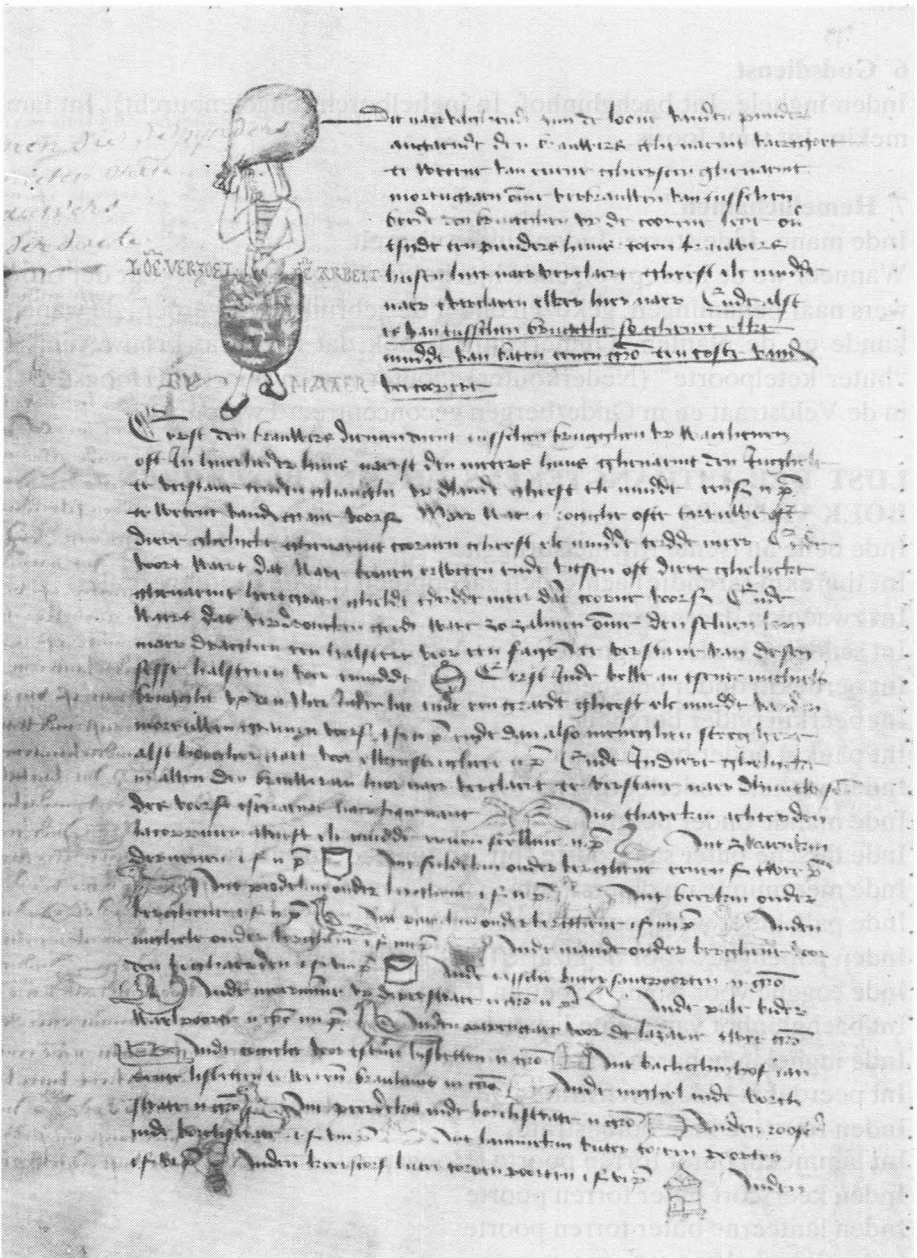
Inden lanteerne buter torren poorte

Inden spiegel buter torren poorte

Inde rake buter torren poorte

Inde pale buter torren poorte

Int houfisere buten torren poorte

Brouwerijen te Gent in 1494 : uithangtekens, zie : "Gildeboek der Pijnders" Stadsarchieef 186/1, folio XXV, recto. (Foto stadsarchieef Gent)

Int evershoofd inde drapstrate
 Inden hertshooren inde drapstrate
 Inde lelie ande minne brugghe (Jan Breydelstraat)
 Inden rooden hoet tsanders walle (Prinsenhof)
 Int thaenkin tsanders walle (39)
 Inde valke tsanders walle
 Inden teenen pot tsanders walle
 Inden osse ande liefbrugghe
 Inden horne ande liefbrugghe
 Int peerdekin ande gheltmunte
 Int zwaenkin bider scaepbrugghe (Sleuteltjesbrug aan de Grauwpoort)
 Inden sleutelle over de scaepbrugghe (40)
 Inde roose up meerem bachten tempelhuus
 Inden herdt up meerem
 Inde rake an meerem brugghe
 Int spikelboor up de mude
 Int hulsekin up de mude ghenamt thoech huus
 Inde lanteerne up de mude
 Inde cause up de mude
 Inden snouc voordien filendieusen (Rode Lijvekensstraat)
 Inden helleem upt slusekin tusschen poorten
 Inden roen leeu an plaetsekin bachter dauborch

Inden roen leeu an plaetsekin bachter dauborch” - In de rode leeuw - Lange Munt - Grootkanonplein.

Int paenderkin up dauborch
 Inde lelie ande suvelbrugghe
 Inden papengaey ande crane (Kraanlei)
 In inghelborch inde langhemunte
 Int scomminkele inde langhemunte
 Int houfisere inde langhemunte
 Inden lanteerne inde langhemunte
 Inden inghele inde waeistrate
 Int hulsekin inde waeistrate
 Inde cause inde waeistrate
 Inden keerscorf up plaetsekin bachter vrindachmaerct
 Int moriaenshoofd daer naerst
 Int laghelkin over de vrindachmaerct
 Inde naelde over de vrindachmaerct
 Int wielkin over de vrindachmaerct
 Inde cogghe upden cortten steendam
 Inde rake upden cortten steendam
 Int everhoofd upden cortten steendam
 Inden blenden ezele bider nieubrugge (Keizer Karelstraat)
 Inden blaesbale upde selve strate
 Inde mane ande nieubrugge
 Inden hoorne ande nieubrugge
 Inde cogghe ande nieubrugge
 Int guldin hoofd an tpas (Rode Torenstraat)
 Int hulzekin an tpas
 Inde meerminne over de nieubrugge
 Inde roose over de nieubrugge
 Int tsint Jooris up den reept (41)
 Inden bekere buter braempoorte (Brabantpoort)
 Inde zwaene buter braempoorte
 Inde ghecroende lelie buter braempoorte
 Inde cause overscelde (land van Brabant, naar Keizerpoort toe)
 Inden hoorne overscelde
 Inde vust overscelde
 Int hulsekin overscelde
 Inde sterre bider voldershuus (Brabantdam)
 Inde pale an cleen vleeschuus (bij Brabantdam)
 Int vispaen ieghen overe
 Inden spieghel ter vierweechse (aan Korte Dagsteeg)
 Int thaenkin upden calanderbergh
 Inden wildeman buter walpoorte
 Inde vust buter walpoorte
 Int lammekin buter walpoorte

Int verxkin te spriete buter ketelpoorte
 Inden hertshoorne buter ketelpoorte
 Inde beerie buter ketelpoorte
 Inde cogghe buter ketelpoorte
 Inde rake buter ketelpoorte
 Inde rose buter ketelpoorte
 Inde sickle buter ketelpoorte
 Int duufkin buter ketelpoorte
 Int ketelkin inde velstrate
 Inde valke inde velstrate
 Int meulekin inde velstrate
 Inde lelie inde velstrate
 Inde horen inde velstrate
 Inde inghele inde velstrate
 Inde drie duiven inde velstrate
 Inde byloke neffens spittael
 Hierop volgen nog enkele brouwerijnamen zonder schets :
 Inde scelpe inden hooghen quaetdam (Kwaadham)
 Inden neren quaetdam int tzwaenkin (Roskamstraat)
 Inden voetboghe anden wijenaerde (Wijdenaard bij Reep)
 Inde guldin weerelt buten der braempoorde
 Inden katere up meerem

*
* *

GENTSE BROUWERSUITHANGTEKENS IN 1663

Vergelijken we vorige lijst met een andere, in 1663 door Just. Billet opge-
 maakt en opgenomen in zijn "Politye boeck" (IV, folio 80 v° en 81 r° en v°)
 (42)

Op dat ogenblik waren er te Gent nog eenenvijftig brouwerijen.
 Opmerkelijk is dat veel uithangtekens de jaren trotseerden zodat we op
 dezelfde plaats hetzelfde uithangbord van 1494 terugvinden.

Enkele voorbeelden :

1494	1663
Inden teenen pot, tsanders walle	Tinnenpot, achter t'Princenhof (San- derswal)
Inde tassche, buter santpoorte	Tassche, deur de Zantpoorte bij d'Annonciaten)
Inde cogghe, voor tsente lysbetten	Cogghe, op de Baghinnegracht (Sint-Elisabeth)
Inden keerscorf, buter torren poorte	Keerscurf, op d'Hoochstraete (bij Turrepoort)

Inden sleutelte, over de scaepbrugge	Sleutelken, bij de Schaepbrugge (Grauwpoort)
Inde lelie, ande suvelbrugge	Lelie, in de Suijvelsteghe (Meerse-niersstraat)
Inde cause, overscelde	Cause, op den Brabantdam (Overscelde)
Inde rose, buter ketelpoorte	Roose, inden Neercauter, op Sint-Pieters (aan Ketelpoort)
Inde drie duiven, inde velstrate	Dry duyven, inde Veldtstraete
Inde naelde, over de vrindachmaerct	Naillie, bij t' clooster van Baudeloo (Vrijdagmarkt)

In de lijst van J. Billet viel het aantal brouwers dus op minder dan de helft terug. De uithangtekens staan vrij alfabetisch gerangschikt en de onderwerpen werden uit volgende groepen geput.

1° *Gebruiks- en beroepsvoorwerpen* : ancker, balance, clocke, cause, cogge, lantheiren, paele, raecke, spiegel, tassche enz.

2° *Dieren* : t'hertjen, t' haentjen, leeuw, peerdeken, pauw, t' vercken, salm, enz.

3° *Feodale en burgerlijke wapenkunde* : drij duijven, dobbelen ancker, vijf helmen, croone...

4° *Hemellichamen* : halfmaene, sterreken, sonne, weireldt.

5° *Planten* : t'hulstken, roose, lelie.

6° *Mythologie en verhalen* : eenhooren, fortuijne, vier heemskinderen...

7° *Steden* : Antwerpen, Mechelen.

8° *Godsdienst* : inghel, lammeken.

De brouwerslijst, opgemaakt door J. Billet

Antwerpen an de Coepoorte

Ancker door de Ketelpoorte

Balance op de Leije achter de Predicheeren

Boghe bij de Liefvebrugge

Clocke op het Steendam

Cause op den Brabantdam

Croone op de Muije

Cogge op de Baghinnegracht

Drij duijven inde Veldtstraete

Dobbelen ancker op St.-Christ (Heilig Kerst)

Eenhooren inde Posternepoorte (Houtlei) (43)

Hooren inde Veldtstraete

Hooren op de Nieuwstraete

Dinsdag den 21^{en} 7ten ber 1663, was get een fauveliche
 moete g'raemmet doer d'aromine en v'balen, de grauen
 niet te beten koop, maer bleuen, seer naer bij op den
 prijs van oner acet daeggen, Wandt den logge die
 v'icidit vercoeft van 14 tot 15 t'ijndes het meiken
 naer de deinget (ende oner sulze) soo v'icidit de logge
 g'raen tente op d'heerlicgiet van d' ^{ten} Pictens g'stapp
 oet ofte g'estret, op 14 stinners get meiken
 Oegens den prijs vande tarwe ende ander grauen
 die was seer g'etlich als die van oner acet daeggen
 g'geueueet de haue die g'geueen, elus veel seoffte
 zeuen stinners op den sack.

Een seluen 21^{en} 7ten: dede ick delboorn om te g'gaden
 alle de publicque brauwerien deser stede om te sinen
 te v'ieten het k'ust g'estal der seluen die sijn naer sijn
 volgende op de letters van den A.B.C.

Antwerpen ander Coepoette, Jacques Van hooiebeckel
 Ancher door de ketel poette,
 Balance op de Leye acetter de Pictengaren.
 V'oghe bij de Liefu'bingge,
 Cloche op get Steendam

Hoefijser op de Poele
 Hoedt int Ghewat
 Halfmaene op de Nieuwstraete
 Hoepel op den Brabantdam
 t' Hertjen op de Tichelrie
 t' Hulstken op den Brabantdam
 t' Haentjen in d'Auburgh
 Inghel Onderberghen
 Keerscurf op d'Hoochstraete
 Ketel inde Veldtstraete
 Lammeken op de Burghstraete
 Leeuw op de Baghinnegracht
 Lantheiren op de Nieuwstraete
 Lelie in de Suijvelsteghe (Meerseniersstraat)
 Lelie door de Vijfwindtgaeten (Lange Violettenstraat)
 t' Meuleken inde Veldstraete
 Mechelen inde Crommewaele
 Naillie bij t' Clooster van Baudeloo
 Paele inde Brabantstraete bij de Watermeulen (aan de Reep)
 Pauw op d'Hoochstraete
 Peerdeken op de Slijpstraete
 Raecke inde Paelijnckstraete bij de Chartreuzen
 Roose, inden Neercauter, op St.-Pieters
 Swaene op de Coorenleije
 Sleutelken bij de Schaeppbrughe
 Spiegel inde Brabanttstraete
 Sterreken op de Tijckstraete (bij de Persellepoort)
 Sonne op Sinte Pieters
 Salm bij t' Clooster van Baudeloo
 Tassche deur de Zantpoorte bij d'Annonciaten
 Tinnenpot achter t' Princenhof
 Vijf helmen inde Drapstraete
 Vier heemskinderen opt Steendam
 t' Vercken inde Waeijstraete
 Wildeman deur de Braempoorte, Sinte Pieters
 Weireldt over de Nieubrughe
 Wanneken an den Halsbreker (Meerhem)

*
* *

Terloops wijzen we erop dat volgende uithangtekens tot op heden bewaard bleven :

- de Lelie in de Suijvelsteghe (nu Meerseniersstraat nr. 10)
- de Pauw op d' Hoochstraete (nu Hoogstraat nr. 1)

- de Swaene op de Coorenleije (Nu Korenlei nr. 9)
- het Sleutelken bij de Schaepbrugge (aan de Grauwpoort)
- de Vier heemskinderen opt Steendam (nu Steendam nr. 57)
- het Wanneken an den Halsbreker (nu Sint-Salvatorstraat nr. 1)

Lode HOSTE
't vervolgt

NOTEN

- (38) zie ook Van der Haeghen, V., *Les brasseries à Gand au XVe et XVIe siècle*, Gand, 1886.
Volgens deze auteur had de reproductie van de uithangtekens waarschijnlijk tot doel de ongeletterde pijnders te helpen bij het opsporen der toe te passen tarieven.
- (39) Hierbij staat geen tekening
- (40) Gevelsteen "De drie Sleutels"
- (41) Hierbij staat geen tekening
- (42) In 1663 was J. Billet "politiemeestere" te Gent. Hij was reeds schepene geweest tussen 1653-54 en hofmeester van het college van de Gentse Keure in 1659. (zie *Gentse Stadsrekeningen : XVIIde eeuw, S.A.G.*).
- (43) Tussen "Eenhooren" en "Hooren" komt "Fortuijne" doch zonder plaatsbepaling.

VRAAG EN ANTWOORD

De Heer **Lodrigo** uit Gent vraagt of iemand onder onze lezers de origine kent van het woord "creool" in de betekenis van misdienaar. Al zijn opzoeken daaromtrent zijn vruchteloos gebleven.

ORANGIST ? PATRIOT ? REPUBLIKEIN ? ROYALIST ? Het woelige jaar 1831 te Gent

Dit verhaal is een vervolg op het artikel "De Gentse pompiers redden de Belgische onafhankelijkheid" verschenen in G.T. van 15 maart '81.

De geconsulteerde dagbladen uit 1831 worden, bij hun gebruik in het verhaal, vermeld met afkorting en datum :

- Journal des Flandres = (JdF, 3 jun)
- Messenger de Gand = (MdG, 21 jul)
- Gazette van Gend = (GvG, 14 mar).

Bij het citeren van de artikels hebben we meestal de Gazette van Gend genomen alleenlijk reeds voor het sappige Vlaams uit die tijd. De krant verscheen driemaal per week op woensdag, vrijdag en zondag. Ze was regeringsgezind en gematigd anti-orangistisch.

*

* *

Wie gedacht had dat na de mislukte staatsgreep te Gent op 2 februari 1831 (1) de rust in het land zou hersteld zijn was eraan voor zijn hoop. De bijzonder afgevaardigde, Jozef Van der Linden, door het Voorlopig Bewind naar Gent gezonden om er naar de rechten te zien, nam drastische maatregelen. Hij stuurde het stadsbestuur de laan uit en verving het door een "commission de sûreté publique". (JdF, 6 feb) Verschillende vooraanstaande orangisten belandden in het gevang, bij andere werd huiszoeking verricht. Voor degenen die waren gevlucht vaardigde het gerecht aanhoudingsmandaten uit. (GvG, 10, 13, 17, 20 feb) Ook moest een zevenkoppige militaire onderzoekscommissie de "zaak Grégoire" beoordelen en zo snel mogelijk uitspraak doen.

Van der Linden ondervond tegenkating. De militairen verklaarden zich onbevoegd in de zaak Grégoire omdat er ook burgers bij betrokken waren. Ook langs de civiele kant werkte men niet mee; "*Van de elf leden der commissie van openbare veyligheyd, aengesteld in vervanging van onze regentie, hebben alleen dry leden aengenomen, twee nieuwe leden zyn ook reeds benoemd*". (GvG, 10 feb) Uiteindelijk bestond de commissie nog uit vijf fanatieke patriotten :

- President : baron Charles Coppens, kommandant van de Gentse burgerwacht. (2)
- Vice-president : L. De Soutere, advocaat. (3)
- Lid : L. Spilthoorn, advocaat. (4)
- Lid : F. Vergauwen, grondeigenaar.
- Lid : Van de Poele, kolonel van de Gentse brandweer. (5)

Gentenaars die vonden dat de Nassau-gezinden niet snel genoeg gestraft

werden, drongen op 5 mei de drukkerij van de “Messenger de Gand”, orgaan van de orangisten, binnen en sloegen de inrichting kort en klein. (JdF, 7 feb) Uit vrees voor hun leven vluchtten de uitgever-drukker Steven en de hoofdredacteur Froment naar Frankrijk. Groepen betogers liepen door de stad en iedereen die maar enigszins oranje getint was werd afge-
tuigd. (6)

De Gentse patriotten sliepen op rozen. De bevolking was op hun kant en de orangistische oppositie uitgeschakeld. (7)

Ondertussen poogde de Voorlopige Regering in Brussel aan een koning te komen. Niettegenstaande de GvG op 6 februari meldde; *“Den Hertog van Nemours is koning der Belgen! Onze volksvertegenwoordigers hebben beslist en wy onderwerpen ons aen deszelfs uyt spraek”* betrouwde de koning van Frankrijk de zaak niet en weigerde zijn zoon monarch van België te laten worden. Deze weigering viel bij de kleine groep republiekgezinden natuurlijk in goede aarde. Onder impuls van De Potter (8) diende men bij het Nationaal Congres een voorstel in om België tot republiek uit te roepen. Het congres verwierp de petitie. Ook de bevolking werd duchtig bewerkt. Garnizoenstroepen moesten op 16 februari een woelige bende arbeiders beletten een vrijheidsboom op de Kouter te planten. Daarop doorkruisten de manifestanten de stad onder het scanderen van “leve de republiek”. (GvG, 17 feb) Wie de republiek voorstond kon petitielijsten ondertekenen; *“De in de herberg de Koornbloem, in de Kruysstraet binnen deze stad, bestaende Vaderlandsche vereeniging (Société Patriotique de Gand) heeft eene petitie ten voordeele der republiek aen den volksraed gezonden. Dergelyke petitien worden geteekend alhier in de herberg de Halve Maen in den Hoyaerd en by den boekdrukker van Ryckeghem Hovaere in de kammerstraet”*. (GvG, 24 feb) Ook in andere vlaamse steden kon de bevolking dergelijke verzoekschriften ondertekenen. (JdF, 5 mar)

Geruchten over een voorgenomen inval door de Hollanders brachten grote onrust in de gemeente. (JdF, 5 mar) *“Sedert eenige dagen doorkruysen 's nachts talryke patrouilles zoo te voet als te peerd onze stad, ja zelfs den omtrek der zelve”*. (GvG, 6 mar)

De politie viel de gebouwen van het gewezen Koninklijk College en andere huizen binnen op zoek naar wapens. (MdG, 10 mar) In de nacht van 14 op 15 maart was de angst zo groot dat de commissie van openbare veiligheid in het stadhuis overnachtte terwijl alle bruggen in en rond de stad waren omhooggedraaid. (GvG, 17 mar)

De grootste verantwoordelijken voor de onrust waren wel de orangisten die niets onverlet lieten om de Gentse bevolking terug te winnen voor de prins van Oranje. Hun krant de “Messenger de Gand” stond bol van de schimptirades op het stadsbestuur, op de patriotten en op de geestelijkheid. Strooibriefjes in de zelfde zin opgesteld vond men door gans de

stad. (9) *“Voorleden zaterdag avond heeft den hollandsgezinden aenhang eenige duyzende afdruksels van een slach van proclamatie in de stad doen werpen, waer in de orangisten, het masker afleggende, onzen eerbiedweêrdigen regent, onzer provintialen gouverneur en onze stedelyke overheyd grof mishandelden en beledigden”*. (GvG, 31 mar) Het was dan ook niet te verwonderen dat een groep militairen samen met een grote bende uit de onderste lagen van de bevolking op 25 maart de stad onveilig maakten. Eerst moest een herberg op de Koornmarkt eraan geloven. Dan ging men de woning van De Graet, oud-officier van de burgerwacht, in de Lange Munt belegeren. De Graet verzette zich gewapenderhand waarop de niet zo moedige massa haar woede ging koelen op de drukkerij van de Messenger, waar ze opnieuw alles kort en klein sloegen. (10) De meeste nog in Gent verblijvende vooraanstaande orangisten namen het zekere voor het onzekere en vertrokken nu ook naar Rijsel waar zich reeds veel van hun partijgenoten ophielden. Zij die bleven voerden een soort stadsguerilla; *“Gisteren morgend om twee uren is den pompier, die van schildwacht was aen de poort van het gouvernementshotel, byna getroffen geweest door eenen kogel... Gedurende den zelve nacht zyn nog elders en vooral aen de Schippers-kapel eenige schildwachten onzer burgerwacht op de zelve wys aengerand geweest met geschoten kogels... Zondagnacht hebben verscheyde gewapende personen onze straten doorlopen en verscheyde mael vuer gegeven... Een soldaet der stedelyke wacht is door eenen kogel in de schouder bereykt...”*. (GvG, 31 maart en volgende)

In Brussel had men ondertussen de “Association Nationale Belge = ANB” opgericht. De vereniging stelde zich tot doel de eeuwigdurende uitsluiting van de Nassaus te verzekeren en de Belgische onafhankelijkheid te waarborgen. (11) De ANB slaagde erin de bevolking voor zich te winnen. Op 29 maart richtte men ook in Gent een onderafdeling op waarbij een genieofficier, Germinial Dandelin, (12) als president verkozen werd. (JdF, 31 mar) Op de redactie van de “Journal de Flandres” lagen intekenlijsten ter beschikking waarvan het publiek ruimschoots gebruik maakte; *“De inschrijving in de Belgische associatie tegen de Nassaus, nemen hier merkelyk toe, het getal daarvan mag reeds op 4000 begroot worden”*; (GvG, 10 apr)

Het Gentse bestuur van de ANB nam geleidelijk afstand van het centraal bestuur en nam een andere beleidsrichting aan. De ANB hoofdzetel had zijn goedkeuring gegeven aan een regeringsbesluit om buitenlandse officieren in ons leger toe te laten; ANB-Gent ging daar niet mee akkoord en protesteerde heftig tegen dit voornemen. (13) Ook als een deputatie, door de regering aangesteld, contact nam met de toekomstige koning Leopold van Saxe-Coburg gingen de Gentenaars dwars liggen en lieten dit in Brussel weten. Ze stelden zelfs voor de regent als staatshoofd te benoemen. Stilaan kreeg het Gentse ANB een republikeins karakter wat klaar tot uiting kwam toen ze de republikein A. Bartels als secretaris aanstelde. (14)

De orangisten, een weinig bekomen van de afstraffing die ze op 25 maart hadden gekregen, zochten terug moeilijkheden. Eind april startten ze opnieuw een propagandacampagne voor de terugkeer der Nassaus. (JdF, 29 en 30 apr) Op 4 mei vond men onder iedere deur een omzendbrief; *“Mynheer, ik heb de eer u te verwittigen, dat ik de noodige maetregelen hebbe genomen, op dat den Messenger de Gand met den eersten wederom uytgegeven worde met de zelve stiptelykheyd als voor het tydstip der ongelukken welke my zoo vreedelyk getroffen hebben. Niets zal in den geest van het dagblad veranderd worden. Den hoofd-opsteller blijft den zelven. Het is genoeg verantwoord en voor de kracht waer mede onze grondstelselen by voortdoring zullen verdedigd worden. Gend den 1 Mey 1831 A.B. Stevens”*. (GvG, 5 mei)

Het burgerlijk bestuur samen met het militair plaatscommando van Gent gingen weinig democratisch in op dit bericht en stuurden volgend antwoord de wereld in; *“De Messenger de Gand, spijtig van de rust in de stad Gent te zien heerschen, meldt dat hij de noodige maetregelen heeft genomen om met den eersten weder te verschynen; hij mag zulks doen! maer, toen kwaedwillige op nieuw misbruyk komen maken van de vryheyd der drukpers, om het volk door den haet tot wanorders aen te dryven, is het voor de overheden eene plicht te verklaren dat, noch burgerwacht, noch krygsmagt ingesteld zyn om de vyanden van ’s lands zaak te verdedigen, het is aen den Messenger de Gand van de gevolgen van zynen aen de openbare zaak tegenstrydigen geest te berekenen, hij blijft verantwoordelyk voor het volk over zyne ophitsingen. Den vermetelen die de openbare vraek trotseert stelt zich vrywillig buyten de wet, van den oogenblik dat hy daer van de kans wilt wagen.*

- Den gouverneur baron de Lamberts.
 - Den brigade generaal, militair gouverneur der provintie Oost-Vlaanderen de Mahieu.
 - Den voorzitter en leden der openbare veyligheidscommissie, Ch. Coppens, L. Van de Poele, Fr. Vergauwen, L. De Soutere, C. Spilthoorn”.
- (GvG, 5 mei)

Niet alleen de orangisten maar ook de regering in Brussel reageerden verontwaardigd op dit artikel. Als antwoord werd de gouverneur uit zijn functie ontslagen. Ook de afzetting van de veiligheidscommissie werd overwogen. In dezelfde nota verzocht men de plaatskommandant, generaal de Wauthier, de pompiers te bevelen hun kanonnen aan het leger over te dragen. (15) De brandweer was zeer geliefd bij de Gentenaars. Toen de regeringsbeslissing in de stad bekend werd, kwam de bevolking spontaan op straat. De kreten *“Leve Van de Poele”* *“Vive la liberté”* en *“Weg met de ministers”* waren niet uit de lucht. Ook de soldaten uit het garnizoen lieten zich niet onbetuigd, ze vervoegden de brandweerkazerne in het Geraard Duivelsteen en samen met de pompiers trokken ze door de stad onder het skanderen van *“Dood aan de verraders”*.

De commissie van openbare veiligheid gaf de kommandant van de brandweer de opdracht het bevel van de regering naast zich neer te leggen. *“Aen den heer kolonel Van de Poele, bevelhebber der sapeurs-pompiers te Gend, 4 mey 1831. By onze brief van 27 maert hebben wy u verwittigd, dat uw corps uytsluitelyk ter onzer beschikking bleef, en dat gy, om hetzelfde in beweging te stellen, aen niet een bevel mogt gehoorzamen, zonder onze tusschenkomst en toestemming, wy gelooven u dit verbod op nieuw te moeten herhalen, en wy nemen deze gelegenheid waer om u te gebieden van u niet een stuk geschut, krygsbehoeften of andere verdedigingsmiddelen, waer van gy in het bezit zyt, te laten afnemen. Wy stellen u persoonlijk verantwoordelyk voor de uytvoering van het tegenwoordig bevel”.* (GvG, 8 mei)

Een delegatie bestaande uit Gentse leden van het Nationaal Congres vertrok naar Brussel om er de Regent te verzoeken de genomen maatregelen in te trekken. De regering hield de Gentenaars liever te vriend want de afvaardiging kreeg voldoening op alle punten. (16) *“Onze gedeputeerden zyn sedert eergisteren morgend hier terug en hebben zeer goede tydingen medegebragt. Onze provincie behoud haren weêrdigen gouverneur baron de Lamberts, onze stad de yverige en werkzame commissie van openbare veyligheyt en onze manhaftige pompiers hun geschut”.* (GvG, 12 mei)

Ondertussen hadden de grote mogendheden (de Heilige Alliantie) (17) het lot van België onder handen genomen. Om tot vrede tussen Nederland en België te komen hadden ze het “verdrag der 18 artikelen” opgesteld. Dit verdrag, zeer nadelig voor ons land, vond bij de Gentse patriotten geen weerklank. De ANB proklameerde; *“De Protocollen! wat zyn dat ? Een Pruyssisch Garnizoen in Maastricht, het verlies van Venloo, door onze dapperen overwonnen en van een groot deel van Luxemburg, de vreye vaert van de Schelde ter beschikking van de koppigen en geusaerdigen Willem; eyndelinge de betaling van de Hollandsche Schulden, het bankroet van Holland door Belgen gekweten... De Belgische Associatie protesteert tegen de grondbeginselen uytgedrukt in de communicatie door lord Ponsby gedaen...”.* (GvG, 2 jun)

De ANB predikte zelfs openlijk de oorlog; de ondervoorzitter sprak zeer harde taal op de zitting van 31 mei; *“... de Belgen hebben hunne omwenteling gemaakt, maer dat zy het vaderlandslievend werk niet eenen enkelen minuut uyt het oog verliezen of alles is verloren. Degene die hunne weg gemaakt hebben (aen het bewind zyn) en hunne bors gevuld hebben zeggen : de revolutie is gemaekt, laet ons nu met de moogendheden overeenkomen; des volgens eenen geheelen hutsepot van candidaturen en protocollen. De 12 miljoen, gestemd om de oorlog te doen, worden voor het betalen van reyskosten van afgezanten bestemd; dit is bedriegery, indien den oorlog niet gedaen wordt; zyt gy gerechtigd weder te vragen wat gy betaeld hebt en alle voordere betaling op te schorten...”.* (GvG, 2 jun) Nog klaar-

dere taal gebruikte een andere spreker; *“Ik zal steeds echter patriot blijven... Er is maer eenen middel om alles te vereffenen : den oorlog”*. De GvG vervolgt; *“...verscheyde mael weergalmdde het treffend geroep, la Guerre, la Guerre, het geen een ider met eene ware opgetogenheyd uyt-kreet”*. (GvG, 2 jun)

De Gentse ANB afdeling die zich meer en meer republikeins opstelde liet op 3 juni een petitie ter ondertekening in de stad aanbieden. In het schrijven werd geeist de oorlog met Holland te beginnen, de prins Leopold niet te verkiezen en een vorst uit eigen land aan te stellen. Het verzoekschrift kreeg de volledige steun van het nationaal bestuur.

Tijdens een bijeenkomst van een vijftigtal leden van provinciale afdelingen, op 19 juni in de Mussestraat, sprak secretaris Bartels harde woorden. Hij vroeg te ageren tegen afgave van territorium zoals het verdrag der 18 artikelen voorzag. Hij eindigde met de woorden; *“Si la majorité du congrès trahissait le serment de maintenir l’intégralité de l’état Belge, nous devons nous rallier à la minorité, avec, sans ou contre le régent”*.

Vele militaire leden die vreesden voor hun baantje namen ontslag uit de vereniging; *“Den majoor der genie Dandelin heeft zyn ontslag gegeven als voorzitter... De kolonel van de Poele, bevelhebber van het corps onzer sapeurs-pompriers en lid van de commissie der openbare veyligheyd heeft zich bedankt van zynen post als lid van den bureau der belgische nationale vereeniging dezer stad”*. (GvG, 26 mei)

Ook de orangisten lieten in die dagen terug van zich horen. Daar ze vreesden dat Leopold als koning zou verkozen worden gaven ze nu hun steun aan het ANB, hun oude vijanden. De patriotten moesten van hun liefde niets weten en de moeilijkheden in de stad waren terug legio. (JdF, 7, 10, 14, 17, 23 jun) Meerdere malen moest het leger en het pomprierskorps hardhandig optreden. Men schoot zelfs op advocaat De Soutere waarbij een jonge man, die naast hem stond, dodelijk getroffen werd. (JdF, 15 jun) *“Den ongelukkigen party-geest welken steeds in onze stad blyft heerschen, alwaer de patriotten en orangisten meer als oyt tegen elkander verbitterd zyn, brengt er schier dagelyks onheylen en droevige vertooningen te weeg”*. (GvG, 16 jun)

Prins Leopold verklaarde zich op 26 juni akkoord het koningschap te aanvaarden op voorwaarde dat het Nationaal Congres het verdrag der 18 artikelen zou aannemen. (18) Woedende reacties bij de ANB. Daar het hoofdbestuur niet onmiddellijk tot actie besloot, richtten enkele “ultras” een “comité dirigeant” op onder het presidentschap van Gendebien, lid van het Voorlopig Bewind. Er werd een actieplan opgesteld voor het geval het Congres de prinselijke voorwaarde aannam. Iedere afdeling zou een honderdtal patriotten naar Brussel sturen. Samen moesten ze de stad binnrukken, er de “verraders” uit de regering wippen en de regent verplichten de 18 artikelen te verwerpen. (19) In de hoofdstad zelf zou men kunnen

rekenen op de steun van een compagnie burgerwacht.

Generaal le Hardy de Beaulieu (20) die een wrok koesterde tegen de regent, doordat deze hem een minderwaardige plaats in het leger zou hebben toebedeeld, fungeerde als koördinator. De generaal duidde de kommandant van de burgerwacht uit Geeraardsbergen, Charles Lejeune, aan om de troepen in Brussel te leiden. Op 1 juli hield le Hardy in Geeraardsbergen een vurige rede. (21) Hij verzekerde zijn toehoorders dat er minstens 60.000 eensgezinde patriotten in Brussel zouden samenkomen.

Lejeune zond een schrijven naar de bevelhebbers van de burgerwachten uit de gemeenten rond zijn stad; *“Heren, hiermede verzoek ik u deze namiddag om 2 uur, (2 juli, sic) vergezeld van uw wachten, naar de grote markt van Geeraardsbergen te komen (al deze die over wapens beschikken zijn gebeden die mede te brengen) om er op te trekken tegen de onderdrukkers van onze rechten. Wees op post heren, het fatale uur is aangebroken : alle Belgen moeten de wapens opnemen om het succes van onze revolutie te bestendigen. Leve België, leve de onafhankelijkheid. Eendracht maakt macht”*. (22-vrije vertaling)

De officieren uit Lejeune's eigen wacht, die een ganse nacht hadden kunnen nadenken, waren niet meer zo geestdriftig als de avond voordien. Ze vroegen de kommandant de geschreven orders te mogen inzien, welke hij niet bezat. Na lang twijfelen besloot men drie man naar de hoofdstad te sturen om er poolshoogte te nemen.

Rond drie uur hadden zich een 300-tal wachten op de markt verzameld. Alleen de gemeenten Goefferdingen en Overboelare waren de oproep gevolgd. Men wachtte op de terugkeer der afgevaardigden.

's Avonds laat kwamen Bartels en Hellebaut, secretarissen van de ANB-Gent, in de stad aan om te zien of alles naar wens was verlopen en de troepen vertrokken waren. Bartels, als briljant redenaar, kon de patriotten overtuigen terstond naar Aalst te vertrekken waar ze de Gentenaars zouden ontmoeten.

Nog maar juist gestart kwam de groep de drie uit Brussel terugkerende verkenners tegen. Boos verklaarden die dat in de hoofdstad alles rustig was. Ze hadden er generaal d'Hoogvorst, algemeen bevelhebber van de burgerwacht, bezocht die ook niet op de hoogte was van de plannen der ANB. Bartels en Hellebaut beleefden enkele moeilijke minuten. Lejeune nam het besluit terug te keren en liet de twee Gentenaars alleen naar Aalst trekken.

De 3e juli was er ook in Leuven een massale samenkost op de grote markt. Men scandeerde er de afschaffing van de 18 artikelen. Het plaatselijk ANB-bestuur stuurde een delegatie naar Brussel om er de wensen van de bevolking aan de regering voor te leggen. Bij hun terugkeer verklaarden ze de regent te hebben gesproken die hen verzekerd had zich aan zijn afgelegde eed te zullen houden en er des noods voor te vechten om het Bel-

gisch territorium ongeschonden te behouden. De Leuvenaars namen genoegen met deze belofte, die de regent niet zou houden en zagen af van hun optocht naar Brussel.

Wat deed men ondertussen in Gent ? Tijdens een algemene vergadering, bijgewoond door minstens 6.000 personen, (JdF, 6 jul) eiste De Soutere, die na het ontslag van Dandelin het voorzitterschap van de ANB-Gent had overgenomen, in een vurige redevoering de oorlog tegen Nederland. Hij verwierp nogmaals de 18 artikelen en haalde scherp uit naar de regering. Hij deed een appel op de "goeden patriotten" om zich dezelfde avond om 7 uur (5 juli, sic) aan het stadhuis te bevinden waar men de nodige wapens zou uitdelen. Ongeveer 600 man kwamen op het gestelde uur opdagen. Sommigen onder hen, meestal leden van de burgerwacht, waren gewapend met geweren. Aan de anderen deelde men zeisen uit, die de vooruitziende De Soutere had laten vervaardigen.

Na een opruiende rede te hebben aanhoord vertrok een voorpost van 200 man juichend richting hoofdstad. Ver kwamen ze niet. Laat de reporter van de Gazette van Gend ons vertellen wat er die avond van 5 juli verder gebeurde;

"Eergisteren (5 juli) is eene taemlyk groote menigte volk de keyzerpoort uyt vertrokken, om zich nae Brussel te begeven, maer hunne reys is, tegen hunne verwachting, zeer kort geweest, en men zal voortaan groote moeyte hebben, om die mannen van goeden wil, die zich gemystificeerd gevonden hebben, nog mede te krijgen.

Daer de gene die nae Brussel gingen trekken meest alle tot de leegste volksklas behoorden, waer van onder den weg geen goeds te verwachten was, en daer het te vreezen was, dat dien ongeregelden hoop onder den weg hier en daer zoude geplunderd hebben, had onze krygs-overheid de noodige bevelen gegeven om den tocht dier gentenaren nae Brussel te beletten. Nauwelijks was de voorhoede van het gends legerken, waer by den luytenant der artillerie van onze burgerwacht Bogaert en den adjudant der burgerwacht Lampo zich bevonden, buyten de keyzerpoort getrokken, of den post der burgerwacht die deze poort bezette wierd door eene wacht van het 8e voetvolks-regiment versterkt. De voorhoede, bestaende uyt omtrent 200 mannen, ten meerdere deel aen onze burgerwacht behorende en met snaphanen bewapend, voorderden tot aen eenen bosch omstreeks Melle, alwaer zij bivouaqueerden en alwaer zij den kapiteyn-adjudant der burgerwacht Hanssens, die zich des naermiddags zoo veele moeyte gegeven had om het gepeupel te verzamelen en aen te moedigen om op Brussel te trekken, en den hr. advokaet de Souter (ondervoorzitter der veyligheids-commissie, voorzitter van onze belgische associatie, majoor der burgerwacht), die zich, zoo zy dachten, aen hun hoofd moesten stellen, te vergeefs afwachtten, tot dat de komst van 3 estafetten, die hun uyt Gend achter naer gezonden wierden, om hun op bevel van den generaal de Wautier

te doen wederkeeren, en de dreyging van door de jagers te peêrd van het 2e regiment aengevallen te worden, indien zy niet op hunne stappen terugkeerden, hun eyndelyk tot den aftocht beweegden.

Deze voorhoede was gevolgd door eenen opgeraepden hoop, die geene wapens had, dan eenige pyken, en in afwachting van er onder weg te bekomen, in verscheyde herbergen buyten de keyzerpoort viel, alwaer er gedronken wierd zonder te willen betalen en verscheyde baldadigheden plaets hadden. Eyndelyk, om 9 uren des avonds, vertrokken een veertigtal jongens, gewapend met zeyssen, welke den sergeant der burgerwacht de Schepper hun aen het stadhuis uytgedeeld had, en hebbende by hun eenen steekwagen met zeyssen geladen, om buyten de keyzerpoort alle degene te wapenen, die met hun wilden medekomen. Aen de poort gekomen zijnde, welke zy door de militaire bezet vonden, wilde men hun eerst niet uytlaten en kwam een piket jagers achter hun gereden, zoo dat zy zich tusschen twee vuren gingen bevinden, doch naer eenige woordenwisselingen mogten zy buyten gaen, op voorwaerde van hunne zeyssen op den wagen te leggen, om daer naer de zelve weder te nemen. Maer nauwelijks waeren ze eenige schreden buyten de poort gevoorderd, alwaer zij zich op nieuws wapenden, of zij wierden door de jagers achtervolgd en aengevallen, die hun uyteen verspreyden en den wagen met zeyssen in beslag namen, die zy in de stad bragten en aen de wacht in bewaring stelden. Vele van hun, door de jagers achtervolgd, liepen het land in, hunne zeyssen weg werpende, en kwamen, de eene langs de St. Lievenspoort, de andere langs de dampoort weder binnen de stad. Intusschen wierd in de nieuwe citadel alarm geslagen en trokken verscheyde compagnien van de 8e voetvolks-regimenten en van de jagers der Maes (23) de stad in, alwaer zy met geladen stukken kanon en met een detachement jagers te peêrd standplaets namen op den kouter. Aldaer hebben zy het grootste deel van de nacht doorgebracht, terwyl den middenwyk der stad gedurig door patrouillen der ruytery en van het voetvolk doorkruyst wierd, en het corps van onze sapeurs-pompierse eenigen tyd aen het stadhuis post vatte. Doch den wacht liep rustiger af dan men het gedacht had”.

Ook het Gentse verzet was dus in rook opgegaan. Militaire patrouilles doorkruisten nu voortdurend de stad. De “grote wacht” op de Kouter was versterkt. De rust keerde terug. De Soutere deed nog enkele wanhopige pogingen om het volk tot manifesteren te bewegen, zijn oproepen werden niet meer beantwoord.

Uiteindelijk vond ook de regering in Brussel het nodig handelend op te treden. Op 7 juli arresteerde men de Beaulieu. De volgende dag kwam De Soutere aan de beurt; “De Souter, zyne costume van majoor der burgerwacht aengetrokken hebbende, had zich ten stadhuyze begeven, alwaer hy in afwachting zyner aenhouding zich in zyn kabinet bezig hield...”. (GvG, 10 jul) De omgeving van het stadhuis zag er uit als een slagveld vóór

het gevecht. Kanonnen waren op het raadshuis gericht. Sterke afdelingen infanterie en jagers te paard omstelden de Botermarkt. Op de Kouter en elders in de stad hield de plaatskommandant al wat hem nog aan soldaten restte in reserve. Ook de pompiers waren paraat. De helft van de Gentse bevolking was op de been. Voortdurend hoorde men de roep “leve De Soutere” “Weg met de regering”. Ondanks alles bleef het rustig. (JdF, 10 jul) Op 9 juli volgden nog meerdere aanhoudingen. Spilthoorn en Hellebaut waren naar Frankrijk gevlucht. Ook Bartels had zich uit de voeten gemaakt. (MdG, 10 jul) De gouverneur die vreesde voor reacties bij de bevolking liet een proklamatie uitvaardigen;

“Gentenaren! Eene onlangs plaets gehad hebbende gebeurtenis heeft eenige regterlyke gevolgen noodzaekt voor het behoud der wetten en openbare order. Eenige uwer medeborgeren hadden hunne pligten vergeten : zy hebben ulieden willen stellen in eenen staet van muytery; den goeden geest welken ulieden bezielt en de wakende oog uwer Overheden, hebben hunne inzigten weten te verydelen, welke ulieden gingen dompelen in de gruwelijkheden van den borgerlyken oorlog. De kwaedwilligheyd nogtans zoekt het gerucht tot stand te brengen dat de mannen der revolutie het voorwerp eener onregtveêrdige onderdrukking van 's Gouvernements wege geworden zyn.

Gentenen! Gylieden zult u niet laten misleyden door deze lasterende betigtiging. Mistrouwt ulieden van het werk der aenhangers van een stam welke gylieden en geheel de natie voor altijd verbannen hebt. Steeds ter bespieding uyt der minste gebeurtenissen, hebben die vyanden van het nieuw order van zaken den misslag aengegrepen der gene welke ulieden hebben willen misleyden, ten eynde eene nieuwe proef te nemen om tot de voltrekking te komen der heyllooze inzigten welke zy niet ophouden te smeden. Gylieden zult u niet laten bedriegen door hunne snoode werkingen. Het geregt zal alleen de pligtige treffen : dat de goede vaderlanders zich tegen alle onrust verzekerd houden. De overheden waken.

Gend, den 11 july 1831. Den gouverneur van Oost-Vlaenderen, Baron de Lamberts”. (GvG, 13 jul)

Ook de stappen door de orangisten in het buitenland ondernomen, konden niet beletten dat het Nationaal Congres op 9 juli het verdrag der 18 artikelen goedkeurde. (24) Er heerste een diepe ontgoocheling bij het bestuur van de ANB, dat besloot de vereniging onmiddellijk te ontbinden.

Wat waren nu de gevolgen voor de oproerkraaiers ? De Soutere en Spilthoorn werden ontheven uit al hun functies; de Beaulieu en andere aanvoerders hoorden zich op 29 oktober 1831 door de rechtbank vrijspreken. Twee dagen later konden ook De Soutere en de andere Gentse medeplichtigen vrij uitgaan. Spilthoorn, Hellebaut en Bartels, die naar Frankrijk waren gevlucht, werden bij verstek ter dood veroordeeld. De laatste twee meldden zich begin 1832 gevangen en tekenden beroep aan. De 6e maart

werden ook zij vrijgesproken. Ook Spilthoorn genoot van die maatregel. Leopold kwam op 18 juli, uit Londen over Calais in Gent voorbij. Aan de Brugse Poort ontving hij de sleutels van de stad uit handen van baron Charles Coppens. De toekomstige koning moet de bevolking sympatiek zijn overgekomen want onderweg naar het gouvernementspaleis, waar hij zou overnachten, werd hij geestdriftig toegejuicht. 's Avonds waren de straten en openbare pleinen feestelijk verlicht. De nacht door werden saluutschoten gelost waarop Florian, in de "Messenger" spottend reageerde

"En vérité le prince est bien aimable,

Mais il fait bien du bruit, quand il a du plaisir."

Bij het afscheid beloofde Leopold zich in te zetten om de handel en nijverheid in de stad terug aan te zwengelen. Hij schonk ook 10.000 frank om uit te delen onder de armsten. (JdF-GvG, 20 jul. MdG, 21 jul)

De eedaflegging van Leopold I, koning der Belgen, op 21 juli 1831 sloot de woeligste periode uit 1831 af.

Met dezelfde woorden waarmede we het verhaal zijn begonnen willen we het ook afsluiten; wie gedacht had dat na de eedaflegging de rust in het land zou hersteld zijn was eraan voor zijn hoop... maar misschien meer daarover in een volgend artikel.

Roger VAN AERDE

1985

BIBLIOGRAFIE - BIOGRAFIE - NOTEN

- (1) R. Van Aerde : De Gentse pompiers redden de Belgische onafhankelijkheid In : G.T. 15 maart 1981.
- (2) Charles Coppens, geboren te Gent op 9 november 1796. Van 1829 tot 1833 burge-meester van Heusden-Melle. In 1831 lid van de Kamer der Volksvertegenwoordigers van het distrikt Gent waaruit hij zich terugtrok in 1833. Verkozen tot bevelhebber van de stedelijke burgerwacht in 1830 bleef hij in die functie tot 1848. Hij stierf te Sint-Joost-ten-Noode op 26 november 1874.
In : Le congrès national. Biographie des membres du congrès national et du gouvernement provisoire 1830-1831, door Du Bas de Warnaffe en Beyaert.
- (3) Louis De Soutere, geboren te Ieper. Na het beeindigen van zijn studies aan de Gentse universiteit vestigde hij zich in 1820 als advokaat aan het Engelandgat. Hij was lid van de Mij. van Nederlandse Taal en Letterkunde en was bekend als goed redenaar en demagoog.
- (4) Charles Louis Spilthoorn, geboren te Kruishoutem op 12 oktober 1804. Behaalde in 1829 het doctoraat in de Rechten aan de Gentse universiteit. Hij speelde een actieve rol tijdens en na de revolutie van 1830. Door zijn democratische-republikeinse gezindheid kwam hij in moeilijkheden bij de samenzwering van 5 juli 1831. Hij vluchtte naar Frankrijk maar kwam na zijn vrijspraak terug naar Gent. Ook na de zaak "Risquons-Tout" kwam hij in het gevang terecht en werd ter dood veroor-

- deeld. Die straf is later omgezet in 20 jaar hechtenis. In 1855 kwam hij vrij maar werd verbannen. Hij verbleef van 1855 tot 1869 in Amerika. Terug in België installeerde hij zich in Brussel waar hij op 12 september 1872 overleed.
- (5) L.G. Van de Poele, te Gent geboren op 19 november 1783, neemt hij dienst bij het 6e Franse Huzaren in 1803. Hij komt in Russische gevangenschap in 1812. Na drie jaar opsluiting terug in Gent werd hij aangesteld als kommandant van het pompierskorps. Na de staatsgreep van Gregoire (1) kreeg hij de titel “erekolonel”. Later ziet men hem terug als plaatskommandant van zijn geboortestad. Gepensioneerd in de graad van “eregeneraal” sterft hij te Gent in 1866.
- (6) P. Lebrocqy : Souvenirs d’un ex-journaliste 1820-1841. -1842-
- (7) De orangisten gaven zich echter niet zo snel gewonnen. Op 7 februari verscheen de Messenger opnieuw, wel op een kwart van het normale formaat maar met op de frontpagina een venijnig artikel van de hand van de nieuwe hoofdredakteur P. Lebrocqy. (MdG, 7 feb)
- (8) Louis Joseph de Potter, geboren te Brugge in 1786. Ageerde als journalist tegen de regering van Willem I. Daardoor moest hij het land verlaten. Na de revolutie kwam hij terug en werd lid van het Voorlopig Bewind. Hij nam ontslag wegens republikeinse gezindheid. In 1859 overleed hij in zijn geboortestad.
- (9) D. Destanberg : Gent sedert 1831. -1903-
- (10) J.B. De Graet : Récit des troubles et des évènements qui ont eu lieu dans la ville de Gand à l’époque de la révolution de 1830. -1856-
- (11) A. Bartels : Les Flandres et la révolution Belge. -1834-
- (12) Germinal Pierre Dandelin; geboren te Le Bourget bij Parijs op 12 april 1794. Zijn moeder was Belgische. Kort na zijn geboorte kwam de familie in Gent wonen waar de jonge Germinal school liep in het Lyceum. In 1813 nam hij dienst bij het Franse leger. Na de val van Napoleon bleef hij in Parijs waar hij verder studeerde aan de “Ecole Polytechnique”. Na de restauratie kwam hij terug naar België. Na naturalisatie kende hij een schitterende loopbaan bij het verenigd Nederlandse leger. Hij diende bij de genie en was gekend als briljant wiskundige. In 1825 werd hij hoogleraar aan de Luikse universiteit. Na de omwenteling van 1830 belandde hij in Gent als luitenant-kolonel en was er de meest bezield spreker van de ANB. Al te vurig compromiteerde hij zich enkele malen zodat men hem de raad gaf zich nog enkel bezig te houden met wetenschappelijk werk. Verplaatst naar Namen gaf hij er les in het Atheneum en werd directeur van de “Académie Royale”. Hij overleed te Brussel op 15 februari 1847.
In : Biographie Nationale IV. -1873-
- (13) J.R. Leconte : La formation historique de l’armée Belge. Les officiers étrangers au service de Belgique 1830-1853. -1949-
- (14) Adolphe Bartels, geboren te Gent op 24 augustus 1802. Zijn Duitse vader kwam op het eind van de 18e eeuw naar België en huwde er een Louise Mosselman. Ze kregen samen drie zonen waarvan Adolphe de oudste was. Hij studeerde aan het Lyceum te Brussel. In zijn functie als redakteur van de krant “Catholique des Pays-Bas” voerde hij een scherpe oppositie tegen de regering van Willem I waarvoor hij in april 1830 tot zeven jaar verbanning werd veroordeeld. Na de revolutie kwam hij terug naar België maar moest, omwille van zijn republikeinse ideeën, reeds na een jaar het land terug verlaten. Toen alles rustig geworden was verscheen hij weer op het toneel als medewerker aan de bladen “Courrier de l’Escout” en “Journal des Flandres”. Hij bleef zijn standpunten getrouw en moest in

- 1839 terechtstaan wegens ophitsing tot gewapend verzet. Hij verliet dit tranendal op 29 mei 1862. In : Biographie Nationale, supplement III. -1962-
- (15) P. Claeys : Notes et souvenirs, deel III. -1907-
- (16) V. Fris : Histoire de Gand depuis les origines jusqu'en 1913. -1913-
- (17) Heilige Alliantie : geheime overeenkomst gesloten tussen de tsaar van Rusland, de keizer van Oostenrijk en de koning van Pruisen. (Parijs 26 september 1815) Het pakt voorzag overal waar het nodig was militaire hulp te bieden. De Franse koning Lodewijk de XVIIIe en andere heersers betuigden hun instemming door later de akte mede te ondertekenen.
- (18) R. Demoulin en H. Van Werveke : De omwenteling. In : Algemene geschiedenis der Nederlanden. -1956-
- (19) P. Verhaegen : Les soulèvements de Grammont et de Gand en juillet 1831. In : Revue générale Jg. 67. -1934-
- (20) Louis Joseph Barthold le Hardy burggraaf van Beaulieu, geboren te Brussel op 22 april 1782. Op het eind van 1798 nam hij dienst in het Franse leger. Na de val van Napoleon diende hij korte tijd onder Lodewijk de XVIIIe. Bij de inrichting van het Verenigde Nederlandse leger bood hij zijn diensten aan en nam nog deel aan de slag van Waterloo. Onmiddellijk na de revolutie in 1830 nam hij dienst in het Belgisch leger. In maart 1831 was hij plaatscommandant van Antwerpen. Hij veroorzaakte enkele moeilijkheden waardoor men hem verving door generaal Daine wiens stafchef hij werd. Doch de Beaulieu weigerde die, voor hem vernederende, benoeming en vroeg zijn ontslag aan, dat hij bekam op 3 mei. Zo werd hij lid van de ANB. Na de mini-opstand in Gent opgesloten, verkreeg hij reeds na enkele weken terug de vrijheid. Hij trok zich uit de openbaarheid terug. In 1849 week hij uit naar de USA. Toen zijn oudste zoon, een professor uit Bergen, blind werd kwam hij terug in het land. Hij overleed na een splende ziekte op 21 juni 1870 te St-Joost-ten-Noode.
- (21) L. Leconte : Une conspiration patriotique en 1830. Le général vicomte le Hardy de Beaulieu. In : Carnet de la Fourragère 3e serie. -1930-
- (22) L. Leconte : Ephémères de la révolution de 1830. -1946-
- (23) Om aan de te verwachten tegenaanval van Nederland het hoofd te kunnen bieden werd, na de revolutie van september 1830, onmiddellijk een Belgische strijdmacht ingericht. Dit leger werd onderverdeeld in 4 divisies : 1e, Leger van Vlaanderen, 2e, Schelde-leger, 3e, Maas-leger, 4e, Leger van Luxemburg. Het 2e Jagers te Paard, in het Pesthuis te Gent ondergebracht was, voor niet te achterhalen reden, ingedeeld bij het Maasleger en kreeg daardoor de naam "Jagers der Maes".
- (24) L. de Lichtervelde : Le Congrès National. L'oeuvre et les hommes. -1945-

GÊNSCHE PRÂOT

•
Boerke Lap es îene die 't in de mêwen hee.

Hij es veel slimmer of dat er hij uit en ziet.

Den avekâot Slimbroek integendîel es nen blageur, die mîer pleit in d'hirbirge dan op tribenâol. Hij heêt altijd 't ir van 't boerke te tritte.

Op ne kêier zat hij te klappe van d'Universiteit in boerke Lap, nog al kerieus van karakterre, vroeg hem ezûu :

- Wat es da, Menhîere den avekâot ?

- Hoe, zei den avekâot, ge weunt al vijftien jâor in Gent, in g'en kêen nog d'Universiteit nie ?

- Nîen ek, zei Lap.

- Dat es een beetse straf, zei Slimbroek. Dan z'i moeste vrâoge veur hoeveel ezels dat er stalijngen es op Slottendries, ge zoed het messchien wel wete!

- Dat es wel meugelijk, menhîere den avekâot, zei Lap ezûu.

- Hedde nog nûut dat grûut batiment nie gezien in de Plateaustraote, 't es verdomd zûu grûut of ghiêl de Kijter!

- Ah, jao, zei Boerke Lap, ni weet ek wat dat 't es. 'k Hê dâor al dikkels nâor stâon kijke; 't es verdomme grûut. Mâor zeg, menhîere den avekâot, gij die zûu geliêrd zijt, zoede mij soms nie keune zegge hoeveel ezels dan ze dâor op stal keune stelle ?

- ...!?

VERSCHENEN

In het Museum voor Volkskunde op de Kraanlei loopt van 31 oktober 1986 tot 25 januari 1987 een interessante tentoonstelling over doods- en rouwgebruiken in de 19e eeuw, getiteld "Rendez-vous met Magere Hein". Dezen die ze nog niet bezocht zouden hebben, hebben nog net de tijd om deze nalatigheid goed te maken.

De prachtige catalogus die bij deze gelegenheid uitgegeven werd is zeker het bezitten waard. Wanneer wij er melding van maken is het omdat Gent er ruim aan bod komt. Menig detail of foto zal de Gentse heemkundige interesseren.

Een bijzonder verzorgde uitgave op groot formaat (21x27 cm.), 151 bladzijden dik, geïllustreerd met ruim 130 interessante afbeeldingen.

Een van die boeken waarvan men later spijt heeft ze niet gekocht te hebben. Maar dat hoeft niet, het kan nog.

Hoeveel ? 500 fr. (minder dan het waard is). Waar ? In ons alom gekend Alyns-Hospice.

H.C.